

SZAKDOLGOZAT

Szép Renáta

2011.

**Nyugat-magyarországi Egyetem
Savaria Egyetemi Központ
Bölcsészettudományi Kar
Történettudományi Intézet
Történelem Tanszék**

**Szentgotthárd egészségügyének és népjóléti
intézményeinek története a XX. század első
két évtizedében**

**Konzulens: Dr. Kalocsai Péter PhD
Főiskolai docens**

**Készítette: Szép Renáta
Történelem III.**

**Szombathely
2011.**

Tartalomjegyzék

Bevezetés

1. Szentgotthárd a dualizmus korának utolsó évtizedeiben

1. 1. Szentgotthárd a XIX–XX. század fordulóján

1. 2. A szentgotthárdi közegészségügy XIX. századi előzményei

2. Az egészségügy jellemzői Szentgotthárdon a századforduló és az I. világháború kitörése között

2. 1. Kórházügy

2. 1. 1. Az Erzsébet-kórház

2. 1. 2. A kórházügy kérdései a századforduló után

2. 2. „Morbus hungaricus”

3. A szentgotthárdi egészségügy jellemzői az I. világháború alatt

3. 1. A Vöröskereszt Egylet

3. 2. Az I. világháború egészségügyi és szociális vonatkozásai

4. Népjóléti intézmények Szentgotthárdon

4. 1. Szegényház

5. Halálozási adatok és összefüggéseik Szentgotthárdon 1895 és 1914 között

Összefoglalás

Felhasznált források

*„Csak ha mást is boldogítunk
Ez boldogít minket s áld,
Kinek szeretete nincsen
Valjon másnak az mit ád?!”
(Szentgotthárd, 1902. május 4. 2. p.)*

Bevezetés

Az egészségügy helyzete és a népjóléti intézmények tevékenysége jelentősen befolyásolják egy adott város, régió vagy ország fejlődését. E tényezők szerepet játszanak a demográfiai változásokban, az életszínvonal, az életkörülmények átalakulásában, a gazdaság működésében és a mindennapi életben. Elég csak arra gondolnunk, hogy a higiéniai viszonyok javulásával és az orvostudomány fejlődésével egyre több betegség megelőzhetővé és kezelhetővé válik, illetve a járványok is jóval kevesebb áldozatot követelnek, ha egyáltalán követelnek.

Szakedolgozatomban Szentgotthárd egészségügyének XX. század eleji helyzetét mutatom be. Fő motivációm egyrészt, hogy ebben a témában ez idáig csekély számú munka született, másrészt pedig szeretném megismerni és megismertetni városom történetének e fontos összetevőjét.

Szentgotthárd a ciszterciek letelepedése óta a Nyugat-Dunántúl jelentős települése. Kezdetben a szerzetesek munkásságának köszönhetően a térség mezőgazdasági központja volt, majd az 1664-es csata – amelyben a keresztény császári csapatok vereséget mértek a török seregekre – megnövelte a község történelmi jelentőségét. A reformkor új gondolatai ide is elértek, s a szellemi előrelépés úttörőjeként 1843-ban a város megalapította első olvasóegyletét.¹ A Szentgotthárd–Graz vasútvonal 1873-as kiépítése gyors ütemű gazdasági és társadalmi haladást indított el. Gyárak létesültek, oktatási és kulturális intézmények épültek és fellendült a községi élet. A századforduló utáni gazdasági válság ellenére összességében a korszakra a fejlődés volt jellemző. Természetesen az első világháború hatásai itt is érezhetőek voltak, azonban az embereket ismerőseik, barátaik, esetleg családtagjaik elvesztése érintette meg igazán. Számos behívott közül Szentgotthárd 71 katonája halt hősi halált a háborúban.²

Szentgotthárd a dualizmus korában nem mutatott kiemelkedő eredményeket az egészségügy terén, nincs tudomásunk arról, hogy városunkban olyan nagy horderejű felfedezést tettek volna, amely esetleg befolyásolhatta az

¹ Szabó László: Bevezetés. In: Kuntár Lajos (szerk.): Szentgotthárd. Szombathely, 1981. 11. p.

² Szabó László: u. o. 12. p.

orvostudományt.³ Azonban a XIX. században létrejött intézmények – többek közt a szegényház, a dohánygyári népkonyha, a betegsegélyező pénztár és az Erzsébet-kórház – megalapozták a nagyközség XX. századi egészségügyi előrelépését.

E témában számos korabeli újságcikk íródott, melyek mellett értékes forrást jelentenek a szentgotthárdi közgyűlés jegyzőkönyvei, a járási tisztiorvos, a Vöröskereszt Egylet és az Erzsébet kórházegylet iratai, több halotti és születési anyakönyvi kivonat, valamint egyéb levéltári iratok.

Munkámban a fent említett forrásokra támaszkodva szeretném bemutatni Szentgotthárd egészségügyi ellátórendszerének és népjóléti intézményeinek fejlődését a XIX–XX. század fordulóján.

Célom, hogy feltárjam azokat a főbb állomásokat, amelyeknek köszönhetően a XX. században létrejöhettek az Iskolaszanatórium, a szülőotthon, a szakrendelő, majd pedig a mentőállomás. Az Iskolaszanatórium különösen fontos, országos jelentőségű létesítmény volt, amely a tüdőbeteg gyermekek ellátását szolgálta. Jelentőségét tovább fokozta, hogy a tüdővész idején csak Szentgotthárdon működött igazi, teljesen új utakon járó Iskolaszanatórium.⁴ Ezek az egészségügyi létesítmények már nem csupán községi, hanem kistérségi szinten működtek, s így előremozdították Szentgotthárd regionális szintű fejlődését, valamint mérföldkövet jelentenek a Hármaskör városának egészségügyi történetében.

Nem foglalkozom az egészségügyi változások politikai hátterével. A korszak eseménytörténetéből csak a témámhoz szorosan kapcsolódó momentumokat kívánom munkámba beemelni. Szentgotthárd iparát csupán a település XX. század eleji helyzetének felvázolása kapcsán érintem. A dolgozatban található ábrák, diagramok saját készítésűek.

Végezetül szeretnék köszönetet mondani azoknak, akik tevékenyen részt vettek abban, hogy ez a munka megszülethessen. Hálámat fejezem ki konzulensemnek, dr. Kalocsai Péternek, továbbá Benczik Gyulának, a Vas Megyei Levéltár munkatársának, valamint Nagy László és Németh László

---

³ Janny Géza: Az egészségügy. In: Kuntár Lajos (szerk.): Szentgotthárd. Szombathely, 1981. 693. p.

⁴ Janny Géza: u. o.

szentgotthárdi mentőtiszteknek, akik szakmai segítséget nyújtottak dolgozatom elkészítéséhez.

1. Szentgotthárd a dualizmus korának utolsó évtizedeiben

1. 1. Szentgotthárd a XIX–XX. század fordulóján

Szentgotthárd, e nyugat-dunántúli kisváros hosszú történelmi múltra tekint vissza. A fejlődés útjára azonban – ahogy az ország is – a kiegyezés megkötésével lépett. 1867 után számos kulturális, egészségügyi és népjóléti intézmény, valamint a település XX. századi státuszát megalapozó ipari létesítmény épült, s ez a fejlődés 1890 után még inkább felgyorsult.

Szentgotthárd kis községből rövid időn belül járási székhely lett, s lakossága is egyre gyarapodott. Az első magyar népszámlálás adatai szerint – amelyet II. József 1784-ben rendelt el – a településen 794-en éltek.⁵ Magyarországon a hivatalos népszámlálás 1869-ben vette kezdetét, s az óta rendszeresen tízévente ismétlik meg. Az 1869-es összeírás szerint Szentgotthárd népessége 938 fő volt, s ez a szám a következő két évtizedben 1442-re illetve 1452-re nőtt.⁶ 1900-ban a lakosság száma 2062 fő volt,⁷ 1910-ben pedig már 2624-en éltek Szentgotthárdon.⁸ (1. ábra)

A századfordulón a járási székhely népességének legnagyobb része magyar nemzetiségű volt, de jelentős számú német nemzetiségű lakos is szerepel az összeírásokban (1900-ban 577-en,⁹ 1910-ben 591-en vallották magukat német nemzetiségűnek).¹⁰

---

⁵ Kovacsics József: A népesség fejlődéstörténeti vázlata (1787-1970). In: Kuntár Lajos (szerk.): Szentgotthárd. Szombathely, 1981. 341. p.

⁶ Kovacsics József: u. o. 344. p.

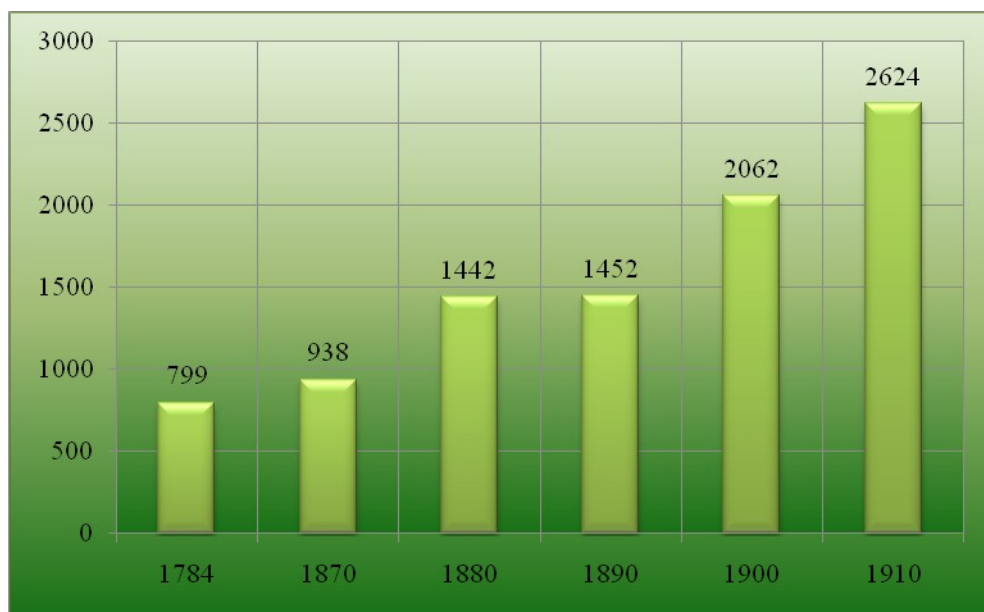
⁷ A Magyar Szent Korona Országainak 1900. évi népszámlálása. A népesség általános leírása községenként. In: Magyar Statisztikai Közlemények 1. kötet. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal (szerk. és kiad.). Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság. Budapest, 1902.

⁸ A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. In: Magyar Statisztikai Közlemények 42. kötet. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal (szerk. és kiad.). Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Nyomása. Budapest, 1912.

⁹ A Magyar Szent Korona Országainak 1900. évi népszámlálása. u. o.

¹⁰ A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. u. o.

A felekezeti hovatartozásra vonatkozó adatok alapján kijelenthetjük, hogy Szentgotthárd zömmel római katolikusok által lakott település volt az 1900-as évek elején. Azonban az összesítésekben izraelitákkal, ágostai hitvallású evangélikusokkal, reformátusokkal, görög keletiekkel, görög katolikusokkal és unitáriusokkal is találkozhatunk.¹¹

1. ábra: Szentgotthárd népességi adatai 1784 és 1910 között

A kiegyezést követő évtizedekben az ipari fejlődés addig nem látott méreteket öltött, s a nagyvárosok mellett a kisebb városok és községek is bekapcsolódtak ebbe a folyamatba. A növekvő ipari foglalkoztatottság komoly feladatot adott az egészségügynek is.

Szentgotthárdnak a XIX. század végén nyílt lehetősége arra, hogy ipari beruházásokat indítson el. Az ipari fejlődés egyik alapfeltétele a jól kiépített vasúthálózat. Ez 1872-ben, majd 1873-ban teljesült, amikor elkészült először a Szombathelyet Gyánafalvával,¹² majd pedig a Szentgotthárdot Graz-cal összekötő vasútvonal.¹³

¹¹ A Magyar Szent Korona Országainak 1900. és 1910. évi népszámlálása. u. o.

¹² Czére Béla: Magyarország közlekedése a 19. században. MÁV ZRt. Vezérigazgatósága. Budapest, 1997. 231. p.

¹³ Vakarcs Kálmán: A Szentgotthárd – muraszombati járás ismertetése. Vasvármegye Nyomdavállalat. Szombathely, 1939. 36. p.

Az első komolyabb üzem az 1894-ben alapított dohánygyár volt. Bár Szombathely is örömmel pályázott volna, a gyárat mégis Szentgotthárdra telepítették. Nagy szerepet játszott ebben Széll Kálmán, országgyűlési képviselő, későbbi magyar miniszterelnök. A szivargyártás már az alapítás évében megkezdődött.¹⁴ Működésének első két évtizedében jó eredményeket mutatott fel a gyár, mind a munkások létszámát, mind pedig a termelést tekintve. Az első világháború azonban komoly gondokat idézett elő. A nyersanyaghiány és a munkaerő-problémák miatt néhány évnyi stagnálás következett, majd az 1929-ben kitört gazdasági világválságot követően a gyár áttért a cigarettagyártásra, s egészen az 1960-as évekig munkahelyet és megélhetést biztosított a településen élőknek.¹⁵

1896-ban alapította az Első Magyar Óragyár RT. a szentgotthárdi óragyárat. Nagy reményeket fűztek a beruházáshoz, azonban a tőkehiány rányomta a bélyegét az üzem működésére.¹⁶ A munkaerővel nem voltak problémák, ezt támasztja alá az a tény, hogy a szentgotthárdi anyakönyvi kerület születési anyakönyveiben többször is találkozhatunk olyan bejegyzéssel, amely szerint az újszülött gyermek szülei svájciak, azonban az óragyár munkásaiként Szentgotthárdra költöztek. Erre példa egy 1897-ben született kislány, Elmire Caroline, akinek szülei, Achille Montbaron és Mathilde Flatron svájci illetőségűek, s óragyári alkalmazottakként kerültek Magyarországra.¹⁷ Az első világháború itt is éreztette a hatását, s a gyár 1925-ben áttelepült Bécsbe. Bár nem volt hosszú életű, megszűnése óta is a várost szolgálja, igaz, nem az eredeti elképzelés szerint. 1930-tól az egykori óragyár épülete ad otthont a szentgotthárdi rehabilitációs kórháznak.¹⁸

1900-ban alapították a Bujatti testvérek a selyemszövőgyárat, Löbl Mátyás bécsi lakatos kezdeményezésére.¹⁹ Az 1920-as években átmeneti zavarral küzdött a gyár, amelyet az 1930-as évek közepére sikerült felszámolni. Ekkor az üzem

---

¹⁴ Vakarcs Kálmán: id. mű: 123. p.

¹⁵ Kiss Mária: Gazdasági-társadalmi viszonyok 1918 és 1945 között. In: Kuntár Lajos (szerk.). Szentgotthárd. Szombathely, 1981. 242. p.

¹⁶ Kiss Mária: u. o.

¹⁷ Vas Megyei Levéltár (továbbiakban VaML), Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület. Születési anyakönyv másodpéldány. 43. 1895-1903. IV.446/a/887. 1897/80. bejegyzés

¹⁸ Kiss Mária: u. o. 243. p.

¹⁹ Vakarcs Kálmán: id. mű: 121. p.

már exportra is termelt. A második világháború alatt rohamosan csökkent a termelés, ráadásul 1945-ben a visszavonuló német katonák fel akarták robbantatni a gyár épületét, azonban ezt az ott tartózkodó munkások megakadályozták.²⁰

Széll Kálmánnak köszönhetően Weiser József báró Szentgotthárdot választotta kaszagyára telephelyéül.²¹ A kaszagyár működése lendületesen indult, egy évtized után már más országok – többek közt Törökország, Lengyelország, Olaszország, Franciaország, Svédország, stb. – is érdeklődtek termékei iránt. A kaszagyárnak volt egy áramfejlesztő telepe is, így valósulhatott meg már 1896-ban a község villamosítása. A településsel kötött szerződés alapján látta el az üzem a közvilágítást is.²²

Az első világháborút követő problémák felszámolása után a termelés egyenletesen emelkedett, majd a gazdasági világválság okozott újabb nehézségeket. A munkaidő és a termelés csökkentése ideiglenes megoldást jelentett, azonban a friss tőke beáramlásának köszönhetően a gyár kilábalta a válságból. A második világháború alatt az üzem épülete hadiüzemként funkcionált, majd ezt követően még évtizedekig jelentett biztos munkahelyet a szentgotthárdiaknak.²³

Természetesen nem elhanyagolható a szentgotthárdi gyárak sorában a dobozgyár, a téglagyár, a szalaggyár, a gőzfűrésztelep,²⁴ azonban jelentőségük messze elmarad a fentebb tárgyalt üzemek mellett.

A századfordulótól a XX. század végéig Szentgotthárdon az ipar körül forgott az élet, a gyárak foglalkoztatták a legnagyobb számú munkaerőt. Néhány esetben a gyárak összekapcsolódtak a népjóléti intézményekkel. Erre példa az óragyár munkásai által 1896-ban alapított betegsegélyező egyesület,²⁵ illetve a dohánygyári népkonyha.²⁶

---

²⁰ Kiss Mária: u. o. 245-246. p.

²¹ Pete György (főszerk.): Vas Megye Kézikönyve. Ceba Kiadó – Életünk-Faludi Ferenc Alapítvány. Budapest, 2000. 158. p.

²² Kovacsics József: Szentgotthárd és környéke. Szentgotthárd környéki, dél-burgenlandi, őrségi és vendvidéki falvak és nemzetiségek (1183-1995). Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 2000. 171. p.

²³ Kiss Mária: u. o. 243-245. p.

²⁴ Kiss Mária: u. o. 248-249. p.

²⁵ Az óragyár munkásai. In: Szentgotthárd. 1896. szeptember 6. 2. p.

²⁶ A szentgotthárdi dohánygyár népkonyhája. In: Szentgotthárd. 1898. október 16. 2. p.

A munkahelyteremtés és a szociális problémák kezelése mellett a XIX. század második felétől a község a kulturális, szellemi és egyesületi élet felé is egyre nagyobb érdeklődést mutatott. A századfordulón már azok is találhattak maguknak szórakozást, akik az irodalmi alkotások, a zene, vagy a különféle sportok iránt érdeklődtek.

1843-ban alapították a település első olvasóegyletét, amelynek érdeme többek közt az első közkönyvtár megnyitása és működtetése. Az 1900-as évek elején az egyesület társadalomformáló szerepe átalakult, hiszen fokozatosan kaszinóként kezdett funkcionálni. A Klein-féle kávéház különtermében már nem az olvasás miatt gyűltek össze a helybéliek, mind inkább a társalgás, mulatozás, kártyázás vált általánossá. Ennek ellenére az egyesület kiemelkedő teljesítményét támasztja alá az a tény, hogy 1943-ban ünnepelték centenáriumát.²⁷

1873-ban fogadták el a Szentgotthárdi Dalárda és Társaskör alapszabályzatát. Magas taglétszáma bizonyítja sikerességét, sőt tagjai közül sokan a dalárda által szervezett színi előadásokban is részt vettek. A Szentgotthárdi Műkedvelők Egyesületének köszönhetően a község lakossága magas színvonalú színházi előadásokon is részt vehetett.²⁸

Szentgotthárdon alakult meg Vas vármegye első Közművelődési Egyesülete 1895-ben, melynek célja a hazafias szellem ápolása ilyen témájú iratok szerkesztése és kiadása által, óvodák létrehozása, a kivándorlás mértékének csökkentése, illetve népiskolák és népkönyvtárak működtetése.²⁹

A kulturális élet mellett a szentgotthárdiak nagy figyelmet fordítottak a sportra és a testnevelésre is. Az első jelentős sportegyesület az 1886-ban alakított Korcsolya Egyesület volt. Emellett népszerűvé vált a XIX. század utolsó évtizedeiben a kerékpározás és az atlétika is. A századfordulón új sportágak jelentek meg, többek közt a labdarúgás, a vívás és a tenisz. A sportegyesületek célja a

---

²⁷ Kuntár Lajos: A közművelődés lehetősége és alakulása. In: Kuntár Lajos (szerk.): Szentgotthárd. Szombathely, 1981. 664. p.

²⁸ Kuntár Lajos: u. o. 669-671. p.

²⁹ VaML, A Szentgotthárdi Közművelődési Egyesület Alapszabályai. Egyesületi Alapszabályok. IV. 440.

rendszeres testedzés lehetőségeinek megteremtése, a sportolási kedv növelése és a társadalmi összefogások megszervezése volt.³⁰

Szentgotthárdot a századfordulón pezsgő kulturális és szellemi élet, illetve jól működő ipari beruházások jellemezték. Mindezek hozzájárultak a regionális vezető szerep kialakításához és megtartásához immár több mint száz éve.

Az ipar és a kulturális élet mellett meg kell emlékeznünk Szentgotthárd infrastruktúrájának kiépítéséről. Az utak, utcák, járdák rossz állapota nem csupán a településre volt jellemző a korszakban, mégis gyakran gúny tárgyává váltak. Dr. Vargha Gábor – ügyvéd, a képviselő-testület tagja, aki a település egészségügyi fejlődésében fontos szerepet játszott – is a sürgető, megoldandó kérdések közé sorolta az utak állapotának problémáját. 1910-ben született az elhatározás, hogy az egész községet kikövezzék. Ennek az intézkedésnek mielőbbi végrehajtását sürgette az a körülmény, hogy 1902-ben két vállalkozó is „autómobil-közlekedés” engedélyezésért fordult a hatóságokhoz. Az új közlekedési viszonyok új helyzetet teremtettek, így egyre égetőbbé vált az utak javításának kérdése, azonban a két világháború és az anyagi nehézségek miatt kielégítő megoldás csak a XX. század második felében született.³¹

Az úthálózat fejlesztése mellett fontos kérdés – s az egészségügy szempontjából még jelentősebb is – a csatornarendszer kiépítése. Már a XIX. század végén végeztek kisebb csatornázási munkákat,³² azonban az egész község csatornázására nem volt elegendő pénz. 1892-ben a település vármegyei segílyt igényelt, ugyanis nem voltak rendes vízelvezető árkok, a bűzös iszap fertőző és az egészségre káros volt. A község csatornázásának hiánya nem volt kirívó eset a vármegye települései között.

A XIX. század második felében még Szombathely is hasonló problémákkal küzdött. A városban ekkor még a hagyományos, gyűjtőgödörös eljárást alkalmazták. A víznyelő gödröket a házak udvarán ásták ki, s ebbe gyűjtötték össze a szennyvizet. Néhol azonban nem voltak gyűjtőgödörök, s ott a

---

³⁰ Wolf János – Szabó László: Sport és testedzés. In: Kuntár Lajos (szerk.): Szentgotthárd. Szombathely, 1981. 711-713. p.

³¹ Szilágyi István: A városkép alakulása az 1800-as évektől. In: Kuntár Lajos (szerk.): Szentgotthárd. Szombathely, 1981. 568-569. p.

³² Szilágyi István: id. mű: 569. p.

szennyvizet az utcára engedték ki.³³ Egyik megoldás sem nevezhető higiénikusnak, mégis a legtöbb településen így oldották meg a szennyvíz elvezetését. Szentgotthárdnak azonban nem volt fedezete arra, hogy a csatornázást önjerejéből megoldja.³⁴

A következő esztendőben ismét előkerült a csatornázás ügye, azonban a megvalósítást elhalasztották, mivel „a leányiskola és a gymnasium építése sokba került”.³⁵ A pénz a továbbiakban is gátló tényező maradt, még annak ellenére is, hogy 1900-ban Usz Gábor képviselő és a Nagykar utcai házbirtokosok panaszt tettek az igazságügyi minisztérium útján a község ellen a Nagykar utcai árok nyitva tartása miatt. A belügyminisztérium egészségügyi felügyelőt küldött Szentgotthárdra, hogy vizsgálja meg a panasz helyszínét.³⁶ 1902-ben a képviselő-testület elhatározta, hogy a Nagykar utca nyitott szennyvízárkát beton elvezetéssel fogják elkészíteni.³⁷ 1903-ban ennek érdekében szerződést kötöttek Lang József vállalkozóval.³⁸ Ebben az évben megjelent egy cikk a Szentgotthárd című lapban, amely nem kimondottan a csatornázásról vagy annak hiányáról szólt, mégis ahhoz kapcsolódott. A szerző ugyanis arra panaszkodott, hogy „csütörtök reggel büzlött a Széll Kálmán utca, mert arra vitték az árnyékszékek üritményét”. Az árnyékszékek tartalmát nyitott, lyukas hordókban szállították, s ez a májusi melegben baktérium- és fertőzésforrást jelenthetett.³⁹ Ez az eset is azt bizonyítja, hogy a csatornázás kérdése egyre több embert foglalkoztatott, s már nem csupán az ülések tárgyát képezte.

1905-től a Kossuth Lajos utca csatornázása került előtérbe, azonban ennek megvalósítása is hosszú éveken át húzódott. 1909-ben érkezett egy panasz a képviselő-testület felé „a Takarékpénztár körül levő házak tulajdonosaitól”. Eső

³³ Melega Miklós: Egy vidéki középváros, Szombathely modernizációs programja (1895-1902). In: Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv II. (Főszerk: Á. Varga László). Budapest, 2007. 113. p.

³⁴ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei 1890-1895. V. K. 73/1. 1892/12 II. tárgy

³⁵ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei 1890-1895. V. K. 73/1. 1893/22. II. tárgy

³⁶ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei 1899-1901. V. K. 73/3. 1900/18. V. tárgy

³⁷ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei 1901-1902. V. K. 73/4. 1902/6. I. tárgy

³⁸ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei 1903. V. K. 73/5. 1903/9. IV. tárgy

³⁹ Közegészségügy. In: Szentgotthárd. 1903. május 17. 2. p.

után udvaraik, házaik megteltek vízzel, a falak penészesek voltak. Emellett az esővíz összekeveredett a pöcegödrök, illetve az árnyékszékek vízzel, befolyt a kutakba, s így megfertőzhetette az ivóvizet. A képviselő-testület úgy döntött, hogy a körorvosnak meg kell vizsgálnia a helyszínt, s ha a kutak vize valóban fertőzött, akkor zárassa le azokat. A határozat szerint arról, hogy az esővíz ne keveredhessen össze a szennyvízzel a lakóknak kell gondoskodni, mivel a községnek nincsenek anyagi lehetőségei, hogy a vízvezetés kiépítését finanszírozza.⁴⁰ E kérdés megoldása azonban nagyon fontos lett volna, hiszen a fertőzött ivóvíz – gyermekek, illetve idősek számára fokozottan – betegségek forrása lehet, sőt akár halálhoz is vezethet.

1909-ben kidolgoztak egy általános csatornázási tervet, s még ebben az évben át kellett dolgoztatni azokat a szombathelyi kultúrmérnöki hivattal. 1910-re tervezték a megvalósítást, de ez hosszú időre csupán terv maradt. 1926-ban került ismét előtérbe az ügy, dr. Gouth Béla budapesti magánmérnök felmérte a települést, majd két évvel később elkészítette a csatornázási terveket. Munkáját 1930-ban jóváhagyták, de még ekkor sem épült ki elfogadható rendszer. A helyzet csak 1960 után javult, amikor nagy ütemben kezdődött el a központ közművesítése. Az ezt követő években folyamatosan fejlődött a település csatornahálózata.⁴¹ Szentgotthárd ezzel jelentősen lemaradt Szombathelyhez képest, ahol 1901-ben már átadták a város kész csatornahálózatát.⁴²

A csatornázással szorosan összefügg a község vízellátása. A XX. század közepéig Szentgotthárd vízellátását kutak biztosították, néhány magánrendszerű vízvezetékekkel kiegészítve. 1966-ban jött létre a helyi vízmű, s 1972-ben már 19, 1 km hosszú vízvezeték volt a községben.⁴³

Az, hogy az infrastruktúra kiépülése ennyi évet vett igénybe, nem volt egyedi eset a korszakban. Szentgotthárdhoz hasonlóan számos település nehezen és hosszú idő elteltével tudott olyan anyagi feltételeket előteremteni, amelyekkel az infrastrukturális kérdések megoldhatóvá váltak.

---

⁴⁰ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei 1909. V. K. 73/11. 1909/6. V. tárgy

⁴¹ Szilágyi István: id. mű: 569. p.

⁴² Melega Miklós: Éhen Gyula polgármester infrastruktúra-fejlesztő programja. In: „Alkotni, teremteni kell” – Éhen Gyula emlékezete. (Szerk.: Kőbölkúti Katalin). Szombathely, 2004. 51. p.

⁴³ Szilágyi István: id. mű: 569-570. p.

1. 2. A szentgotthárdi közegészségügy XIX. századi előzményei

Már a XIX. században fejlődésnek indult a szentgotthárdi egészségügy. 1826-ban nyílt meg a település első gyógyszertára. A század közepén kezdte meg működését a település első kórháza, amely eleinte egy házban bérelt két szobából állt.⁴⁴ A kórház létesítését megelőzően is tevékenykedtek a községben kirurgusok, sebmesterek, többek között Josephus Fischer, Varollay Pál és Josef Petzler.⁴⁵

1860 körül kezdett praktizálni Szentgotthárdon Theodorus Holluscha „orvosdoktor”. Egyetemet végzett orvos volt, aki értett a gyógyításhoz, éppen ezért meglepő, hogy a legtöbb ember bábaasszonyokat vagy gyógyítókat keresett fel egy-egy megbetegedés vagy szülés esetén.⁴⁶ 1879 októberében Binder Anna, két hónapos csecsemő, Binder Julianna szolgáló lánya Broschek Magdolna szülésznő otthonában, gyengeségben hunyt el.⁴⁷ Ez az eset is azt bizonyítja, hogy az emberek csak lassan tanultak meg bízni az orvosokban és az orvostudományban.

Az 1870-es években érkezett Szentgotthárdra dr. Schlesinger Ármin, izraelita „orvostudor”. 1849-ben, Telkibányán született, egyetemi tanulmányait Bécsben végezte, így németül és magyarul is kiválóan beszélt.⁴⁸ 1876. február 25-én a magyar országgyűlés elfogadta a közegészségügyi törvényt. Az 1876. évi XIV. törvénycikk elrendelte, hogy minden város vagy település hatezer lakosig egy orvost köteles tartani, kisebb települések pedig közösen tartsanak körorvost.⁴⁹ Szentgotthárdon dr. Schlesinger Ármin nyitotta meg a járási orvosok sorát, aki munkája elismeréséül tiszteletbeli megyei főorvosi címet kapott.⁵⁰

⁴⁴ Szücs István: A szentgotthárdi Erzsébet kórház. In: Szentgotthárd. 1896. március 22. 9. p.

⁴⁵ Janny Géza: u. o. 697. p.

⁴⁶ Janny Géza: u. o. 698. p.

⁴⁷ VaML, Szentgotthárd Római Katolikus Házassági és Halotti Anyakönyvei. 1828-1895. IV. 445/422. 1879/21. bejegyzés

⁴⁸ VaML, Vas Vármegye Tiszti Főorvosának iratai. Nyilvántartása Vasvármegye közegészségügyi személyzetének. Orvostudorok, sebészek, okleveles állatorvosok, gyógykovácsok, és okleveles szülésznők és gyógyszerészek. 1889 és 1890. évről. IV. 408.

⁴⁹ 1876. évi XIV. törvénycikk. Második rész, I. fejezet, 142. §. In: Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1895. 1875–1876. évi törvénycikkek. Franklin Társulat. 1896. 388. p.

⁵⁰ Janny Géza: u. o. 698. p.

A XIX. század folyamán számos orvos megfordult a szentgotthárdi járásban. Dr. Palka Ferencz sebész mester és dr. Haffner Sándor „az összes gyógyítás tudora” gyanafalvi körorvosok voltak, dr. Klabzuba József pedig körtvélyesi körorvosként tevékenykedett. Dr. Ott Ede, aki az Erzsébet-kórház történetében játszott fontos szerepet, 1859-ben született Szentgotthárdon, egyetemi tanulmányait Grazban végezte, így dr. Schlesinger Árminhoz hasonlóan ő is jól beszélt németül.⁵¹

Az egészségügyi személyzet nem csupán orvosokból állt, olvashatunk gyógyszerészekről, bábákról is. A századfordulón a település okleveles gyógyszerésze Szabados Imre volt, okleveles szülésznői pedig Friedlőnder Zsófia, Frinkl Teréz és Broschek Magdolna voltak.⁵²

Bár az orvostudomány nagy léptekkel haladt előre, egyes járványos megbetegedéseket egyelőre nem, vagy csak nagyon nehezen lehetett leküzdeni. A Szentgotthárdi Járási Tisztiorvos iratai között többször is találkozhatunk védőoltások tervezetével, azonban a prevenció e korszakban még nagyon kezdetleges volt. Vas vármegyében 1897-ben adtak ki utasítást az egészségügyi szolgálat ellátásának tárgyában.

E szerint a ragályos betegségek megjelenésével a körorvos köteles volt azonnal a helyszínre menni és a szükséges óvintézkedéseket megtenni. Gondoskodnia kellett arról, hogy a fertőzött lakást lezárják és jelzőcédulával ellássák.⁵³ Például a hasi hagymáz (hastífusz) terjedésének megállítása érdekében a beteget el kellett különíteni és a lakásra ki kellett függeszteni a vörös cédulát. A beteg szobájából tárgyakat kivinni nem szabadott, csak fertőtlenítés után lehetett ezt megtenni. Az ágyneműt és a fehéreneműt külön kellett mosni, valamint az árnyékszékét is mindig kötelező volt fertőtleníteni. A tífuszos ház vizéből tilos

---

⁵¹ VaML, Vas Vármegye Tiszti Főorvosának iratai. Nyilvántartása Vasvármegye közegészségügyi személyzetének. Orvostudorok, sebészek, okleveles állatorvosok, gyógykovácsok, és okleveles szülésznők és gyógyszerészek. 1889 és 1890. évről. IV. 408.

⁵² VaML, Vas Vármegye Tiszti Főorvosának iratai. Nyilvántartása Vasvármegye közegészségügyi személyzetének. Orvostudorok, sebészek, okleveles állatorvosok, gyógykovácsok, és okleveles szülésznők és gyógyszerészek. 1889 és 1890. évről. IV. 408.

⁵³ 29025/1897. sz. szabályrendelet. Egészségügyi szolgálat. Utasítás az egészségügyi szolgálat ellátása tárgyában. I. A körorvosok. In: Vasvármegye Köztörvényhatóságának Szabályrendeletei, Általános Jellegű Határozatai és Intézkedéseinek Alapszabályai. 1871-1900. Szombathely. Nyomatott Seiler Henrik utódainál. 1901. 586. p.

volt inni, főzésre, mosásra csak akkor lehetett használni, ha erre a tisztiorvos engedélyt adott.⁵⁴

Természetesen ezek a szabályozások a vármegye összes településére vonatkoztak, bár az említett hastífusz járvány Szentgotthárdot nem érintette, mindössze egy haláleset történt, egy tíz hónapos csecsemő veszítette életét e betegség szövődményei miatt 1913-ban.

Még a Közegészségügyi Törvény hatályba lépte előtt szabályozták a kórházi költségek rendjét az 1875. évi III. törvénycikkben. Részletezték, hogy kórházi ellátás esetén a betegért ki és mennyit kell, hogy fizessen. A törvény kimondja, hogy a vagyonnal rendelkezőknek saját költségeiket kell megtéríteniük.⁵⁵ Szentgotthárd esetében aktuálissá válik a törvény vagyontalanokra vonatkozó része, amely szerint a törvényhatóságok az igazolt vagyontalanok betegápolási költségeit harminc napig kötelesek megtéríteni a kórházaknak. Ugyanis a szentgotthárdi kórházban főként koldusokat, városi szegényeket vagy fertőző betegeket kezeltek.⁵⁶

Az 1800-as évek utolsó évtizedeiben előtérbe helyeződött az anya- és gyermekvédelem, illetve egyre fontosabbá vált a terhes nők gondozása. Már az 1876. évi XIV. törvénycikk is kimondta, hogy minden település 1500 lakos után egy vizsgáztatott bábát köteles tartani.⁵⁷ A szentgotthárdi közgyűlés is foglalkozott ezzel a kérdéssel. A közgyűlési jegyzőkönyv 1890. évi III. tárgya az okleveles bábák fizetését határozta meg. E szerint 500 korona fizetést kell biztosítani a szülésznőknek, illetve az egyéb, a szülésnél történő segédkezés miatt felmerülő egyéb díjak mértékét a képviselő-testület határozza meg.⁵⁸

A járási székhely egészségügyi ellátó rendszere a századforduló után egyre szélesebb skálán mozgott, s a XX. század második felében teljesedett ki igazán. Mégis fontos említést tennünk a XIX. századi újításokról és intézkedésekről, hiszen ezek alapozták meg a továbblépés lehetőségeit, s építőkövei voltak többek

---

⁵⁴ VaML, Szentgotthárdi Járási Tisztiorvos Iratai. IV. 429./1. doboz. 1911.

⁵⁵ 1876. évi XIV. törvénycikk. Első rész, IX. fejezet, 61. §. In: Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1895. 1875–1876. évi törvénycikkek. Franklin Társulat. 1896. 373. p.

⁵⁶ Janny Géza: u. o. 698. p.

⁵⁷ 1876. évi XIV. törvénycikk. Második rész, I. fejezet, 146. §. In: Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1895. 1875–1876. évi törvénycikkek. Franklin Társulat. 1896. 389. p.

⁵⁸ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei 1890-1895. V. K. 73/1. III. tárgy

közt dr. Sztojka Viktor, dr. Zahorán Pál, dr. Kaczander Károly, dr. Székely Ernő és dr. Vargha Gábor egészségügyi tevékenységének.

2. Az egészségügy jellemzői Szentgotthárdon a századforduló és az I. világháború kitörése között

Magyarország egészségügyének történetében az 1876. évi XIV. törvénycikk jelentős állomás, hiszen nagy hangsúlyt fektetett a betegek megfelelő ápolására, a kórházi ellátásra, illetve a bábák feladataira. E törvény alapozta meg a XX. század egészségügyét, módosításai pedig az aktuális egészségügyi helyzethez igazodtak. Az 1908. évi XXXVIII. törvénycikk az orvostartás lélekszámát ötezerre változtatta, illetve meghatározta, hogy minden község – a lakosság számától függetlenül – köteles egy okleveles bábát fogadni, akire rábízták az anya- és csecsemővédelmet is.⁵⁹ Az 1900-as években az anya- és csecsemővédelem egyre inkább előtérbe helyeződött, s egymás után alakultak a különböző, erre specializálódott egyletek, szövetségek.

A XX. században folyamatosan bővült a Vöröskereszt, újabb és újabb fiókegyletek jöttek létre országszerte, s az I. világháború kitörésével egyre több feladat hárult a szervezetre. E korszakban már egyértelművé vált, hogy megfelelő ellátást a kórházak tudnak nyújtani a betegeknek. A legtöbb város, valamint a járási székhelyek célul tűzték ki egy kórház felépítését – vagy a meglévő korszerűsítését. Így például a Szentgotthárdhoz közeli Muraszombat is lépést tartott az egészségügy fejlődésével, s 1893-ban megnyitotta kapuit a Wälder Alajos által tervezett muraszombati kórház.⁶⁰

A XX. század eleji Szentgotthárd egészségügyét e két elem határozta meg, a Vöröskereszt Egylet, valamint a kórházügy. Előbbi történetét, tevékenységét nem csupán a szentgotthárdi viszonyok irányították, hanem az országos szervezet feladatai, döntései is. A kórházügy sokkal inkább tekinthető helyi, községi problémának, hiszen a település polgárai anyagi és erkölcsi támogatással

---

⁵⁹ Kapronczay Károly: Fejezetek 125 év magyar egészségügyének történetéből. Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár. Budapest, 2001. 111. p.

⁶⁰ Szilágyi István: id. mű: 568. p.

próbálták megmenteni, később pedig – mivel ez nem sikerült – megalapítani a kórházat.

A szentgotthárdi képviselő-testületben mindig voltak orvosok is, s ezért az egészségügyre, a betegségek megelőzésére és kezelésére – néhány kivételtől eltekintve – elegendő figyelmet fordított a vezetőség. 1909-ben a szolgabírói hivatal kifogást emelt az ellen, hogy a településen nincs egészségügyi bizottság. Tekintve, hogy a község létszáma folyamatosan nőtt érthető, hogy indítványozták egy egészségügyi bizottság létrehozását, amelynek szükségességét főként a ragályos betegségek megjelenésével egyébként törvény is előírta.⁶¹

A korabeli közegészségügyi állapot, a betegségek, az úgynevezett közhelyiségek vizsgálata jól rekonstruálható azokból a havi jelentésekből, amelyek egy-egy járás közegészségügyi viszonyairól készültek. Íme, egy példa, a teljesség igénye nélkül. 1912 áprilisában a jelentés szerint a közegészségi állapot nem volt kielégítő, a leggyakoribb betegségek a hörghurut, a gyomor és bélhurut, a kanyaró és a vörheny voltak. Negyvennégy esetben vizsgálták meg a közhelyiségeket (piac, kocsmá, vágóhíd, börtön, stb.), huszonegy esetben az iskolákat, tizenkét esetben pedig a boltokat és kereskedéseket. A községben két kéjnyő volt, de nem voltak bujakórosak és három esetben gondoskodtak „elmebetegek, hülyék és bárgyultak” elhelyezéséről.⁶²

E vizsgálatok alapossága arra enged következtetni, hogy az egészségügyre szánt figyelem fontossága megkérdőjelezhetetlenné vált, s már nem csupán a betegek kezelése volt a cél, hanem a betegségek megelőzése, a prevenció is.

2. 1. Kórházügy

Szentgotthárd esetében mindig fontos kérdés volt egy jól működő, az egész járást ellátó kórház létesítése. Több próbálkozás is történt ennek megvalósítására, de igazi, hosszú távú megoldás a nappali rehabilitációs kórház XX. század végi felállításáig nem született.

---

⁶¹ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1909. V. K. 73/11. 1909/13. X. tárgy

⁶² VaML, Szentgotthárdi Járási Tisztiorvos Iratai. Közegészségügyi jelentések 1912-1914. IV. 429/11. 1912./42. szám. Szentgotthárdi járás, szentgotthárdi kör

A két szobás „Krankenhaus”-tól a rehabilitációs kórházig hosszú utat tett meg a település, melynek egyik legjelentősebb állomása az Erzsébet-kórház felállítása volt. Ezen intézmény fénykorában a szentgotthárdi járás községeinek betegeit látta el, s mindazokat az idegeneket, akik sürgős ellátásra szorultak.⁶³

Az Erzsébet-kórház működése alatt és után is találkozhatunk más egészségügyi ellátó intézményekkel. 1899-ben a szentgotthárdi szolgabírói hivatal 472/1899 számú rendelete alapján az úgynevezett téglásházban négy ágygal a nagyközség berendezett egy járványkórházat a legszükségesebb felszerelésekkel.⁶⁴ Dr. Sztojka Viktor 1902 őszén intézett a vármegye alispánjához egy kérvényt, hogy saját házában egy magángyógyintézetet létesíthessen. A gyógyintézetben egy „chirurgiai” – azaz sebészeti – osztályt szeretett volna létrehozni, illetve egy osztályt hat ágygal a „női bajokra”. Azonban a gyógyíthatatlan vagy ragályos betegségekben szenvedők nem kaphatnának kezelést.⁶⁵

A lelkes kezdeményezésekből nem volt hiány, azonban – főként pénzügyi nehézségek miatt – a legtöbb megoldási kísérlet csupán rövidtávon működött.

2. 1. 1. Az Erzsébet-kórház

Az Erzsébet-kórház volt a település első kórháza, amelyben orvos és betegápoló személyzet is dolgozott. Fennállása alatt a járási székhely lakói és a kórházegylet tagja adományaikkal támogatták működését. Története a XIX. század közepén kezdődött, s a XX. század elejéig tartott, sorsa a tehetősebb szentgotthárdi polgárok kezében volt.

1847-ben kezdeményezés indult egy községi kórház felállítására. Ennek érdekében Taucher Mihály 66 forint 92 krajcárt adományozott Szentgotthárdnak a kórház felépítésére. 1849-re ez az összeg Kecs Antal és Stirling Mihály adományaival 98 forint 63 krajcárra emelkedett. A folyamatos adományoknak köszönhetően 1855-re pedig már 800 forint volt a kórházalapban.⁶⁶

---

⁶³ Szücs István: A szentgotthárdi Erzsébet-kórház. In: Szentgotthárd. 1896. március 22. 9. p.

⁶⁴ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1899-1901. V. K. 73/3. 1899/2. IV. tárgy

⁶⁵ Szanatórium Szentgotthárdon. In: Szentgotthárd. 1902. november 9. 3. p.

⁶⁶ Szücs István: A szentgotthárdi Erzsébet-kórház helyzete. In: Szentgotthárd. 1902. május 4. 1. p.

Benedikter Károly szolgabíró 1855-ben egy az egész járásra kiterjedő kórházat akart létrehozni, s ezzel egy időben létrejött a Szentgotthárdi Kórház Egylet. Alapszabályait Komáromy Ödön ciszterci apát fogalmazta meg, s egy folyamodványt küldött a királyhoz, hogy használhassák az Erzsébet-kórház elnevezést.⁶⁷ Benedikter szolgabíró tette azt az ajánlatot, hogy vegyék fel az Elisabeth Krankenhaus Verein nevet.⁶⁸

Az adományokból – melyek különböző pénzüsszegekből és felszerelésekből (például ágyruhák, lepedők) tevődtek össze – az egylet kibérelhetett két szobát a Zagler-féle házban, s így a gyógykezelés 1855-ben kezdetét vehette. 1856-ban megérkezett az engedély az Erzsébet-kórház név használatára, s ezt követően az egylet megvásárolta az egész Zagler-házat. 1857-ben kapta meg a település Sopronból az alapszabályok megerősítését, így az egész járás betegeit elláthatta az intézmény.⁶⁹

Egy az alapítás évéből fennmaradt leltár szerint a kórházban három szoba, egy kamra, egy konyha, egy ápolói szoba és egy halottas kamra volt. Az épületben fenntartottak egy szobát a kórház orvosa számára. A leltár részletezi az egyes helyiségek berendezési tárgyait. Az első szobában például volt „egy álló szekrény puhafából, három ágy puhafából, hat vánkos barna héjjal, négy paplan lepedővel lehúzva, egy matrac lószőrrel tömve, két zöld függöny, két imakönyv.” A kamrában tárolták az egészségügyi segédeszközöket, mankókat, köpöcsészéket valamint „gennyedség felfogására szolgáló pléhtálcákat.” Az orvosi szobában tartották a különböző sebészeti szereket, fecskendőket.⁷⁰ Lehetőségeihez képest viszonylag elegendő felszereléssel indította el egészségügyi munkásságát az Erzsébet-kórház.

A Bach-korszak lezárulta után a kórházegylet addigi felállásában megszűnt, tagjai sorra kiléptek, jövedelme nem volt. Új alapszabályai kimondták, hogy csak a még meglévő tagokat, a szentgotthárdiakat és azokat az idegeneket

---

⁶⁷ Szücs István: A szent-gotthárdi Erzsébet-kórház. In: Szentgotthárd. 1896. március 22. 9. p.

⁶⁸ Szücs István: A szentgotthárdi Erzsébet-kórház helyzete. In: Szentgotthárd. 1902. május 4. 1. p.

⁶⁹ Szücs István: A szent-gotthárdi Erzsébet-kórház. In: Szentgotthárd. 1896. március 22. 9. p.

⁷⁰ VaML, Spital Inventarium 1855. Leltár. Felvéve Szentgotthárdon, 1855. április 3-án az Erzsébet-kórház Választmányának az Erzsébet-kórház tulajdonát képező ingóságokról. Szentgotthárd Mezőváros Iratai. V. K. 73/4.

látják el, akiknek sürgős orvosi beavatkozásra van szükségük.⁷¹ Valójában a kórházban zömmel szegényeket és járványos betegeket kezeltek. Ezt a tényt támasztják alá azok a halotti anyakönyvi bejegyzések, amelyek megjegyzés rovatában feltüntették, hogy az elhunyt a kórházban halt meg. Ilyen többek közt ez az 1881. április 5-én keletkezett bejegyzés: „Ismeretlen vezetéknevű János elmeháborodott, 40 éves koldus tífuszban a kórházban halt meg, hová önkívületi állapotban hozattatott.”⁷² 1882-ből is maradt fenn hasonló eset, Dolgos Mária koldusasszony tüdőgyulladásban halt meg szintén a kórházban.⁷³ Hosszan folytathatnánk a sort még több halálesettel, amelyeknek áldozatai szegények, javarészt napszámosok, szolgálók vagy koldusok voltak, azonban ez a néhány példa is bepillantást enged a kórházban ellátott betegek köreibé.

A kórház történetében az újabb mérföldkövet az 1885. év jelentette. Dr. Ott Ferencz halála után – aki a kórház ingyenes orvosa volt – fiát, dr. Ott Edét választották a kórház orvosává. Tehetséges, fiatal orvos volt, aki igyekezett kórházát új utakra irányítani, modernizálni. Az új vezetés új alapszabályokat kívánt, amelyet 1885. november 30-án írtak alá. E szerint az egyesület célja a településen már meglévő kórház fenntartása, hogy a szentgotthárdiakat és a környékbeli „egyéb jelentkezőket” betegség esetén elláthassák.⁷⁴

Az intézmény élén a közgyűlésen szavazattöbbséggel három évre megválasztott nyolc rendes és öt póttagból álló választmány, illetve az elnök állt. Feladatkörük kiterjedt a kórház feletti felügyeletre, a vagyon kezelésére és a pénztáros számadásainak felülvizsgálatára.

Ott Ede teljesen átalakította a kórházat. Felújították az épületet, felállítottak egy halottas kamrát, amelyet elszigeteltek az épület többi részétől, a szobákat osztályozták, új vaságyakat helyeztek el, műtőeszközöket, fürdőkádakat, boncoló asztalt szereztek be, a betegeknek pedig fehér ruhákat, köpenyeket és papucsokat vásároltak.⁷⁵

⁷¹ Szücs István: A szent-gotthárdi Erzsébet-kórház. In: Szentgotthárd. 1896. március 22. 9. p.

⁷² VaML, Szentgotthárd Római Katolikus Házassági és Halotti Anyakönyvei. 1828-1895. IV. 445/422. 1881/11. bejegyzés

⁷³ VaML, Szentgotthárd Római Katolikus Házassági és Halotti Anyakönyvei. 1828-1895. IV. 445/422. 1882/8.

⁷⁴ VaML, Szent Gotthárd mezővárosában levő Erzsébet-kórházegyesület alapszabályai. Egyesületi Alapszabályok. IV. 440.

⁷⁵ Szücs István: A szentgotthárdi Erzsébet-kórház helyzete. In: Szentgotthárd. 1902. május 4. 1. p.

A kórház jelentős adományokat kapott a település jómódú családjaitól, többek közt a Lipp és a Vargyassy családoktól. Azonban az egyre növekvő kiadások megnehezítették a kórház anyagi helyzetét. A legtöbb ápolási napot felmutató évben összesen ezerháromszáz napon át látták el a betegeket, s így ezen év kiadásai és bevételei hiteles képet mutatnak a kórház vagyonának mozgásáról.⁷⁶

Minden betegnek az ellátásért naponta 65 krajcárt kellett fizetni, ebből az összegből 35 krajcár az élelmezőnek járt, 30 krajcár pedig a kórházalapba került. Az ezerháromszáz naphól négyszázötven nap esett a bujakórosok ápolására, akik után a kormány fizetett, de csak 50 krajcárt, amelyből csupán 15 krajcár jutott a kórháznak. Így tehát nyolcszázötven 30 krajcáros nap maradt, amelyből még nyolc százalékot le kellett vonni, mivel a költségek egy részét nem lehetett behajtani. A fennmaradt hétszáznyolcvankét 30 krajcáros naphól összesen 234 forint 60 krajcár térült meg, ehhez hozzáadódott még a négyszázötven 15 krajcáros nap 67 forint 50 krajcárja, így a bevétel 302 forint 10 krajcár lenne. Ebből azonban le kell vonnunk 23 forint 80 krajcárt, ugyanis a nem behajtható díjak estében is be kellett fizetni az élelmező felé a 35 krajcárt. Az ellátásból tehát 278 forint 30 krajcár kerül a kórházalapba. Ezt az összeget egészítette ki a szentgotthárdi apátság 25 forintnyi adománya, az 50 forintnyi tagsági díj, 10 forintnyi takarékpénztári segély, illetve 120 forintnyi kamat. A kórháznak a betegek ellátásából és az adományokból összesen 498 forint 30 krajcár jövedelme származott.

A kiadások legmagasabb tétele a betegek ellátásához szükséges felszerelések, gyógyszerek biztosítása volt 160 forint értékben, majd ezt követte az orvos tiszteletdíja, amely évente 150 forintot tett ki, illetve jelentős kiadás volt a betegápolói díj évi 120 forintnyi összege. A bérleti díj (15 forint), a házi szükségletek (38 forint) a munkák kifizetése (50 forint) a téli tüzelő (168 forint) és annak felvágatása (28 forint), a felszerelések (10 forint) illetve a tűzkár elleni biztosítás (4 forint 63 krajcár) összesen 313 forint 63 krajcár kiadást jelentettek a kórháznak.

---

⁷⁶ Szücs István: A szentgotthárdi Erzsébet-kórház helyzete. In: Szentgotthárd. 1902. május 4. 1. p.

A bevételek és a kiadások vizsgálata jelentős veszteséget mutat. Egy évben 498 forint 30 krajcár gyarapította a kórház kasszáját, azonban a bérek és egyéb költségek fedezése évente 743 forint 63 krajcárt tett ki.⁷⁷ A 245 forint 33 krajcár különbözetet a település lakói adományaikkal egyenlítették ki. Dr. Berger Máté plébános például hangversenyeket rendezett, amelyek bevételét a kórháznak adományozta, Schlafler Imre pedig a táncestélyekből befolyt összegeket ajánlotta fel a kórház javára.⁷⁸

A kórház anyagi helyzete a következő évben sem javult, s Szücs István ismét egy – a Szentgotthárd című lapban megjelent – cikkben hívta fel a választmány és a szentgotthárdiak figyelmét a kórház súlyos pénzügyi gondjaira. E probléma megoldását a vármegye közigazgatási bizottsága által nyújtott anyagi támogatásban látta, s a lap hasábjain e nézetének hangot is adott.⁷⁹

Szücs István májusi cikke után nem sokkal, júniusban feloszlott a kórházegylet. Az elnök 176/1903. számú iratában közölte Szentgotthárd képviselőtestületével, hogy az 1903. június 22-én tartott közgyűlésen kimondták az egylet június 30-ával történő felosztatását.⁸⁰ Az 1903. július 3-án a Szolgabírói Hivatalnak írt levélben a kórházegylet elnöke így nyilatkozott: „a majdnem ötven évig a szenvedő emberiség szolgálatában állott intézmény megszűnésének oka a minden oldalról sajnálattal tapasztalt közöny, az elszomorító részvétlenség s ezeknek kifolyása, az anyagi támogatás fokozatos csökkenése.”⁸¹ Az egylet az összes ingó és ingatlan vagyonát az alapszabály 16. §-a alapján Szentgotthárd nagyközségre ruházta. Az Erzsébet-kórházegylet alapszabályának 16. §-a kimondta, hogy „ha az egylet feloszlik, vagyonának kezelése Szentgotthárd mezővárosra hárul, és annak idején a felosztatásnál meghatározandó Szentgotthárd mezőváros javára szolgáló jótékonyági célra fordíttatik.”⁸² A község elöljárósága arra kérte az egylet elnökét, hogy a közgyűlési jegyzőkönyv

⁷⁷ Szücs István: A szentgotthárdi Erzsébet-kórház. In: Szentgotthárd. 1896. március 22. 9. p.

⁷⁸ Szücs István: A szentgotthárdi Erzsébet-kórház helyzete. In: Szentgotthárd. 1902. május 4. 1. p.

⁷⁹ Szücs István: A szentgotthárdi Erzsébet-kórház a tizenkettedik órában. In: Szentgotthárd. 1903. május 3. 1. p.

⁸⁰ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1903. V. K. 73/5. 1903/11. IV. tárgy

⁸¹ VaML, Szentgotthárdi Járási Közigazgatás. 1903. IV. 428/b/7. 4897/903.

⁸² VaML, Szent Gotthárd mezővárosában levő „Erzsébet-kórházegylet” alapszabályai. Egyesületi Alapszabályok. IV. 440.

kivonatát küldje meg, hogy a legközelebbi közgyűlésen az ügyet megtárgyalhassák.⁸³ A következő közgyűlésen felolvastatták a kórházegylet jegyzőkönyve, amelyben leszögezték, hogy a felosztást követően Szentgotthárd nagyközségre ruházzák az összes ingó, illetve ingatlan vagyont az azzal a feltétellel, „hogya ötven év leforgása alatt a község abba a helyzetbe kerül, hogy községi kórház állít fel, az egyleti kórház vagyont erre a célra fordíthassa s felhasználhassa, ellenkezőleg bármely más jótékony célra fordíthatja.”⁸⁴ A döntést a képviselő-testület elfogadta és a vagyon leltár melletti átvételére a testületből négy tagot delegált.⁸⁵ Az ajándékozási szerződés megkötésére csak 1904 júniusában került sor, ekkor a község elfogadta az Erzsébet-kórház által Szentgotthárdnak adományozott ingó és ingatlan vagyont. A testület Dr. Schaffer Imre községi ügyészt bízta meg az ingatlanok telekkönyvi átírásával.⁸⁶

1903 augusztusában a község elöljárósága bemutatta a kiküldött bizottság által a volt Erzsébet-kórház vagyonáról felvett leltárt, illetve határozatot kért arról, hogy a későbbiekben ezt a vagyont hogyan kezeljék. Mivel a település nem maradhatott kórház nélkül, a képviselő-testület úgy döntött, hogy ezt a vagyont meg kell őrizni, valamint fel kell kérni Vasvármegye tiszti főorvosát, hogy vizsgálja ki a kórház ügyét.⁸⁷ A vármegye tiszti főorvosa eleget tett a kérésnek, azonban a vizsgálatról készített jelentését nem küldte meg Szentgotthárd közgyűlésének. Emiatt a volt Erzsébet-kórház vagyonának kezeléséről illetve felhasználásáról szóló ügyet a közgyűlés a tiszti főorvos jelentésének megérkezéig a napirendről levette.⁸⁸

A szentgotthárdi kórházügy kiemelkedő alakja volt Dr. Vargha Gábor ügyvéd, aki szívén viselte a település egészségügyi fejlődésének sorsát. Egy 1903

---

⁸³ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1903. V. K. 73/5. 1903/11. IV. tárgy

⁸⁴ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1903. V. K. 73/5. 1903/12. IV. tárgy

⁸⁵ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1903. V. K. 73/5. 1903/12. IV. tárgy

⁸⁶ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1904. V. K. 73/6. 1904/8. II. tárgy

⁸⁷ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1903. V. K. 73/5. 1903/14. I. tárgy

⁸⁸ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1903. V. K. 73/5. 1903/16. I. tárgy

novemberében tartott ülésen – miután az Erzsébet-kórház bezárta kapuit – indítványozta egy nyilvános jellegű kórház létrehozását. Elképzelése szerint az ehhez szükséges anyagi feltételeket úgy lehet előteremteni, hogy a régi kórházat és a hozzá tartozó épületeket egy nyilvános árverésen el kell adni. Az ügyek további intézésére pedig egy öttagú bizottságot hozatna létre.⁸⁹

Az 1904. év első, januári képviselő-testületi ülésén felolvasatott az 1903. november 20-án kelt határozattal kiküldött bizottság jelentése, amelyben ismertették egy kórház létesítésének illetve fenntartásának lehetőségeit. A testület azonban – tekintettel Szentgotthárd anyagi helyzetére – a volt Erzsébet-kórház által a községre ruházott épületeken kívül (amelyeknek értéke körülbelül 14.000. koron volt) más egyébbel nem tudott hozzájárulni egy új kórház felállításához.⁹⁰

Vasvármegye alispánjának 5361/904. számú rendelete szerint a volt Erzsébet-kórház épületében a kórházi ellátást újra meg kell indítani addig, amíg a község egy új kórház ellátásáról nem gondoskodik.⁹¹ Szentgotthárd lakossága 1904-ben már meghaladta a kétezret, így érthető, hogy egy jelentős lakosságszámmal rendelkező település – amelyhez viszonylag nagy vonzáskörzet is tartozik – nem maradhat egészségügyi ellátásra specializálódott intézmény nélkül. Bár e kérdés komolysága vitathatatlan, a napirendről mégis lekerült, ugyanis a közgyűlésen olyan kevés képviselő jelent meg, hogy nem tudtak érvényes határozatot hozni.⁹² A következő ülésen ismét előkerült az alispáni rendelet, a testület pedig kimondta, hogy a kórházat újra működésbe hozza, dr. Sztojka Viktor körorvos urat pedig felkérték, hogy a nagyközségi jegyző közreműködésével megtegye a szükséges lépéseket, hogy az Erzsébet-kórházat nyilvánossági jelleggel felruházhassák, valamint hogy a kérvényt a hozzá tartozó mellékletekkel a megfelelő helyre benyújtsa.⁹³ Mivel a település költségvetése szűk keretek között mozgott, a képviselő-testület nem tudott magas összegeket

⁸⁹ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1903. V. K. 73/5. 1903/19. I. tárgy

⁹⁰ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1903. V. K. 73/6. 1904/1. VIII. tárgy

⁹¹ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1903. V. K. 73/6. 1904/5. V. tárgy

⁹² VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1903. V. K. 73/6. 1904/5. V. tárgy

⁹³ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1904. V. K. 73/6. 1904/6. IV. tárgy

átcsoportosítani a kórház működtetésére. A pénzügyi határok miatt az amúgy is ideiglenesre tervezett kórház üzemeltetés időtartamát egy évre korlátozták. A további működtetést a próba év anyagi eredményeitől tették függővé.⁹⁴

1904 decemberében a községbíró bejelentette, hogy a volt kórház épületében két szoba kiadható, ha takarékos tűzhellyel, vagy kályhával felszerelik. A testület ezen előterjesztésnek helyt adott, s olcsó takaréktűzhellyel felszerelve két szobát haszonbérletbe adott.⁹⁵ A jegyzőkönyv bejegyzése nem tér ki arra, hogy ez a bérbeadás mekkora bevételt jelentett a községnek.

Az Erzsébet-kórház, pontosabban az egyesület feloszlatása miatt Szentgotthárdra ruházódott ingóságok és ingatlanok későbbi története a Dr. Vargha Gábor kezdeményezésére létrejövő Szentgotthárdi Járási Kórház Egyesület történetével kapcsolódik össze, amelyről a következő fejezetben lesz szó.

2. 1. 2. A kórházügy kérdései a századforduló után

Az Erzsébet-kórház működésének megszűnése után közel négy évet kellett várnia a községnek egy olyan kezdeményezésért, amely egy szentgotthárdi kórház felállításáért küzdött. A Szentgotthárdi Járási Kórház Egyesület 1907-ben jött létre, azonban működéséről, célkitűzéseiről viszonylag kevés adat maradt fenn.⁹⁶ A Szentgotthárd című hetilap néhány cikkén és a község közgyűlési jegyzőkönyvein kívül nincsenek az egyesületre vonatkozó, használható források. Ennek oka valószínűleg az, hogy a rendszeresen beérkező adományok ellenére az egyesület nem tudott komolyabb eredményt felmutatni a település lakóinak a kórházzal kapcsolatban, s így az emberek érdeklődésével együtt a támogatások is csökkentek.

Az egyesület megalakulásának lépéseit könnyen nyomon követhetjük a sajtóforrások alapján. 1907 novemberében a nagyközség tanácstermében

---

⁹⁴ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1904. V. K. 73/6. 1904/6. IV. tárgy

⁹⁵ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1904. V. K. 73/6. 1904/17. VII. tárgy

⁹⁶ VaML, Szentgotthárdi Általános Kórházegyesület. 1907-1925, 1931. X. 204. Az egyesület iratanyagának bevezetője.

összegyűlt az előkészítő bizottság, hogy az új kórház létesítésének körülményeit megvitassák. Az egyesület elsődleges célja az volt, hogy a környék „szenvédő betegeit” ellássa, s ehhez a megfelelő személyzetet biztosítsa. A kórház felépítését a tótfalvai út mentén, a szénpiac helyére tervezték, de addig is, amíg ez elkészül, a volt Erzsébet-kórház szobáit akarták berendezni a betegek kezelésének céljából. Az ülésen felolvasták és megvitatták az alapszabály tervezetét, s precíz kidolgozásával megbízták Dr. Vargha Gábort, az előkészítő bizottság elnökét, valamint Káposztássy Jusztinián és dr. Schlesinger Ármin bizottsági tagokat.⁹⁷

Dr. Vargha Gábor már a novemberi ülésen felhívta a község figyelmét arra, hogy aki teheti, az december 16-án jelenjen meg az egyesület alakuló ülésén.⁹⁸ Az értekezleten sokan részt vettek, 1907. december 16-án hivatalosan is létre jött a Szentgotthárdi Járási Kórház Egyesület s így az előkészítő bizottság munkája befejeződött. A választmányi tagok között szerepelt többek közt dr. Erdélyi Jenő, dr. Gruber Sándor, Dr. Lipp Ferenc, dr. Sztojka Viktor, Dr. Schaffer Imre, Szenczy Győző, Usz Gábor, Mathiasz Artúr, és Vargyassy Gyula.⁹⁹

Az egyesület első választmányi ülését 1908. január 9-én tartotta, ahol a volt Erzsébet-kórház vagyonának és épületének átvételéről, illetve pénzgyűjtés céljából tartandó mulatság rendezéséről volt szó.¹⁰⁰ A régi kórház ingó és ingatlan vagyonának átvétele azonban hosszú és bonyolult procedúrának ígérkezett. A képviselő-testület egy 1908 februárjában tartott ülésen ugyan kimondta, hogy a község hajlandó átadni az Erzsébet-kórház vagyonát,¹⁰¹ márciusban pedig bizottságot állított fel az „átadás módozatainak elkészítésére,”¹⁰² mégis egy 1909-es rövid egyezkedést¹⁰³ leszámítva egészen 1918-ig nem került elő ez a kérdés. Ekkor az egyesület ajánlatot tett a „kórházi ingatlanoknak 50. 000. korona árban a

---

⁹⁷ Járási kórház-egyesület Szentgotthárdon. In: Szentgotthárd. 1907. december 1. 1-2. p.

⁹⁸ Járási kórház-egyesület Szentgotthárdon. In: Szentgotthárd. 1907. december 1. 2. p.

⁹⁹ Szentgotthárdi Járási Kórház Egyesület. In: Szentgotthárd. 1907. december 22. 2-4. p.

¹⁰⁰ Járási Kórház Egyesület választmányi ülése. In: Szentgotthárd. 1908. január 12. 2. p.

¹⁰¹ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1908. V. K. 73/10. 1908/4. III. tárgy

¹⁰² VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1908. V. K. 73/10. 1908/6. I. tárgy

¹⁰³ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1909. V. K. 73/11. 1909/20. X. tárgy

köztség által leendő megvétele tárgyában.”¹⁰⁴ A község ezt az ajánlatot nem fogadta el, s kijelentette, hogy e vagyon felett kizárólag a képviselő-testület rendelkezhet.¹⁰⁵

Az Erzsébet-kórház vagyona körüli gondok mellett az egyletnek egy új kórház felépítésével is foglalkoznia kellett. 1911-ben Dr. Vargha Gábor a Szentgotthárd című lapban adott hangot elégedetlenségének, miszerint a kórház ügyét „mostanában elhanyagolják.”¹⁰⁶ Ezért úgy döntött, hogy ismét a figyelem középpontjába állítja az egészségügy e fontos szegmensét. Kezdeményezésére új lendületet vett a kórházépítés, s abban bízott, hogy a rendelkezésre álló 45. 000. korona egyleti vagyomból három éven belül a kórház terve megvalósítható lesz.

Az egylet munkáját a sajtó hangzatos írásokkal támogatta. 1911 novemberében a hiányzó pénzről, az adományok jelentőségéről és a vármegye segítségének szükségességéről írtak,¹⁰⁷ decemberben pedig Dr. Vargha Gábor tevékenységét méltatták. A cikk szerzője, Wellisch Béla a lap hasábjain tette közzé a kórház felépítésének egy lehetséges megoldását. Az alapan lévő 30. 000. koronát véleménye szerint úgy lehetne gyarapítani, ha a járásban élő ötvenhatezer lakos, azaz nyolcezer családfő évente 3-4 koronát befizetne. A minden családra kiterjedő teherviselést azzal indokolta, hogy a járványos időszakok miatt – és azokon kívül is – bárkinek szüksége lehet a kórházi ellátásra, így mindenkinek ki kell vennie a részét a költségekből.¹⁰⁸ Wellisch Béla ötlete ésszerű volt, azonban a háború előtti és alatti években nehezen lehetett volna megvalósítani, hiszen a szegényebb néprétegeknek a néhány fillérnyi kiadás is megterhelő volt.

1913-ra az egylet anyagi helyzete jelentősen megingott, ezért Dr. Vargha Gábor 100. 000. korona államsegélyt kért a belügyminisztériumtól. A kérésre reagálva a belügyminiszter értesítette a vármegyét, hogy a szentgotthárdi kórházegylet részére az igényelt segély összegét egyelőre nem utalhatják ki. A belügyminisztérium ugyanis nagyszabású kórházfejlesztési programot indított el,

---

¹⁰⁴ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1916., 1917., 1918. évekről. V. K. 73/19. 1918/19. I. tárgy

¹⁰⁵ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1916., 1917., 1918. évekről. V. K. 73/19. 1918/25. I. tárgy

¹⁰⁶ Szentgotthárdi Kórházegylet választmányi ülése. In: Szentgotthárd. 1911. március 9. 5. p.

¹⁰⁷ Kórházat járásunknak! In: Szentgotthárd. 1911. március 26. 2. p.

¹⁰⁸ Wellisch Béla: Még egyszer a kórházról. In: Szentgotthárd. 1911. december 10. 1-2. p.

amibe Szentgotthárd csak akkor lett volna beilleszthető, ha a kórház létesítésének szükségességét bebizonyította volna. Emellett figyelembe kell venni, hogy a már meglévő kórházak is csak akkor igényelhetek segélyt, ha költségeik 50%-át sem tudták már fedezni.¹⁰⁹

1913 júniusában a kórház körüli eseményeket Ajkay Ernő foglalta össze a Szentgotthárd című hetilapban. Az egylet vagyona ekkor 43. 000. korona volt, azonban ehhez az összeghez még gyűjteni kellett. Ajkay Ernő – nem alaptalanul – amiatt aggódott, hogy majd csak negyven-ötven év múlva lesz Szentgotthárdon kórház, s ezért hangsúlyozta az összefogás szükségességét.¹¹⁰

Hozzá hasonlóan Dr. Vargha Gábor is az emberek együttérzésére alapozott, azonban az évek előre haladtával a település, illetve a járás lakóinak adományozási kedve jelentősen visszaesett. A gyűjtési akciók egyre többször rideg elutasításokba ütköztek. „Én már eleget adtam,” „Adjon más is,” „Örökösen a kórházzal zaklatják az embert” – ezekkel a szavakkal utasították el az emberek, hogy továbbra is támogassák az egylet munkáját.¹¹¹

1914-ben az egylet a képviselő-testületnek bemutatta a felsőöri kórház terveinek másolatát, hogy az szolgáljon mintául a szentgotthárdi felépítésénél. Azonban azt, hogy e tervek átültethetőek-e a szentgotthárdi viszonyokra alaposan ki kell vizsgálni.¹¹² Az I. világháború kitörése azonban gátat szabott ennek az elképzelésnek is.

A Szentgotthárdi Járási Kórház Egylet működését, tevékenységét nehéz néhány mondatban összefoglalni, hiszen a kevés forrás maradt fenn ezekkel kapcsolatosan. A szervezet alap gondolata, hogy a szegény, szenvedő emberiség szolgálatába állítson egy kórházat – amelynek személyzete képzett orvosokból és ápolókból áll – rendkívül nemes volt. Az akarat azonban ebben az esetben kevésnek bizonyult, s elveszett a pénzügyek ördögi körében.

2. 2. „Morbus hungaricus”

---

¹⁰⁹ A szentgotthárdi kórház államsegélye. In: Szentgotthárd. 1913. február 16. 2. p.

¹¹⁰ Ajkay Ernő: Néhány szó a kórházról. In: Szentgotthárd. 1913. június 1. 2. p.

¹¹¹ Vargha Gábor: Szentgotthárd közönségéhez. Kórházat Szentgotthárdnak. In: Szentgotthárd. 1913. július 6. 1-2. p.

¹¹² VaML, Szentgotthárd Járási Közigazgatás. IV. 428/b/108. 2218/1914.

A tuberculosis az egyik legrégebben ismert megbetegedés, morbiditása az iparosodás felgyorsulásakor és a városokban élők egyre rosszabb életkörülményei miatt a XVIII–XIX. század folyamán nőtt meg.¹¹³

Régebben a „morbus hungaricus” elnevezést a hasi hagymázra, vagyis a hastífuszra használták, azonban e megnevezést a későbbiekben már a tuberculosisra is alkalmazták.¹¹⁴ A számtalan áldozatot követelő megbetegedést az 1850-es évektől kezdődően orvosi statisztikai adatok alapján nyomon követhetjük. 1859-ben a fővárosban hétszáz haláleset oka a tuberculosis volt, s ez a szám 1884-re már háromezer-száznyolcvankettőre emelkedett.¹¹⁵

A helyzet a századfordulóra sem javult, a rossz szociális és higiéniai viszonyok miatt az évenkénti új betegek száma országsszerte negyvenezer körül mozgott és mintegy tizenötezen vesztették életüket.¹¹⁶

A betegség terjedése egyre nagyobb méreteket öltött, s ennek következtében szükségessé vált a kór elleni szervezett védekezés megindítása. Az összehangolt küzdelem 1894-ben vette kezdetét Leyden, német professzor előadásával, amely a Nemzetközi Demográfiai és Orvosi Kongresszuson hangzott el. Beszédében rámutatott a tüdőbetegek szanatóriumi kezelésének fontosságára. A kezdet nehézkes volt, de a társadalmi összefogásnak és Korányi Frigyesnek köszönhetően 1898 májusában megalakult a „Budapesti Szegénysorsú Tüdőbetegek Szanatóriumi Egyesülete”. Gyűjtést szerveztek, amelynek eredményeképpen 1901-ben hatszáz ágygal megnyitotta kapuit Budakeszin az Erzsébet Királyné Szanatórium.¹¹⁷

A tuberculosis elleni védekezés azonban nem csupán a fővárosban volt fontos, hanem vidéken is. 1902 decemberében alakult meg a Tuberculosis Ellen Védekező Vasvármegyei Egyesület, melynek célja az volt, hogy meggátolja a tüdővész terjedését, a szegény, már TBC-s betegeket támogassa, s elhelyezésük érdekében létrehozson egy szanatóriumot.¹¹⁸ Az egyesület elnöke Szegedy

---

¹¹³ Dési Illés (szerk.): Népegészségtan. Semmelweis Kiadó. Budapest, 2001. 146. p.

¹¹⁴ Kapronczay Károly: id. mű: 138. p.

¹¹⁵ Kapronczay Károly: id. mű: 138. p.

¹¹⁶ Dési Illés (szerk.): id. mű: 146. p.

¹¹⁷ Kapronczay Károly: id. mű: 139. p.

¹¹⁸ VaML, A Tuberculosis Ellen Védekező Vasvármegyei Egyesület 1902-1942. iratanyagának bevezetője. X. 211.

Györgyné született Gerliczy Irma volt, aki már a Szombathelyi Fehér Kereszt Egyesületben is tevékenykedett.¹¹⁹ Szombathelyen 1906-ban nyílt meg a tüdőbeteg-gondozó,¹²⁰ s Szentgotthárd is lépést kívánt tartani az országos gyakorlattal, bár a szanatórium létrejöttéig még két évtizedig várni kellett.

A tuberculosis terjedésének meggátolására létrehozott egyesülethez Szentgotthárd is csatlakozott. A közgyűlés 1902 elején kapta meg a szolgabíró 6674/1902. számú rendeletét, amelyben felkéri a község képviselő-testületét, hogy a tuberculosis elleni védekezésre alakult vármegyei bizottságba alapító tagként lépjen be. A település ennek a kérésnek eleget is tett, s 50 korona befizetésével belépett a Tuberculosis Ellen Védekező Vasvármegyei Egyesületbe.¹²¹

1903-ban a képviselő-testület a vármegye alispánjának 19712/1902. számú rendeletére reagálva – amelyben arra kéri a testületet, hogy értelmiségiekből alakítsanak a tuberculosis megelőzésére egy bizottságot – dr. Schlesinger Ármint, dr. Sztojka Viktort, dr. Berger Mátét és Kovács Antalt egyhangúlag beválasztotta a bizottságba.¹²²

A későbbiekben nem találunk a bizottságra vagy a tuberculosisra vonatkozó bejegyzést a jegyzőkönyvekben, s az egyesület munkásságáról sem sokat tudhatunk meg a levéltári forrásokból. A Tuberculosis Ellen Védekező Vasvármegyei Egyesület iratanyagát tagdíjnyilvántartásokból, pénztárkönyvekből, illetve az Erdei Iskola pénztárnaplójából áll, amelyek nem számolnak be az egyesület tevékenységéről.¹²³

Szentgotthárdon 1895 és 1914 között a számos megbetegedésből összesen kilencvenhárom áldozatot szedett a tuberculosis (2. ábra). Ez az összes halálozás 14,39%-át tette ki. A felnőttek között a legtöbb korosztályban volt halálos áldozata a kórnak, azonban a huszonévesek körében pusztított leginkább.¹²⁴

---

¹¹⁹ Kalocsai Péter: Gyermekvédelem a dualizmus kori Szombathelyen. In: Partes Populorum Minores Alienigenae. Gyermek a történelemben. Berzsenyi Dániel Főiskola Történelem Tanszék. Szombathely, 2003. 174. p.

¹²⁰ Kapronczay Károly: id. mű: 140. p.

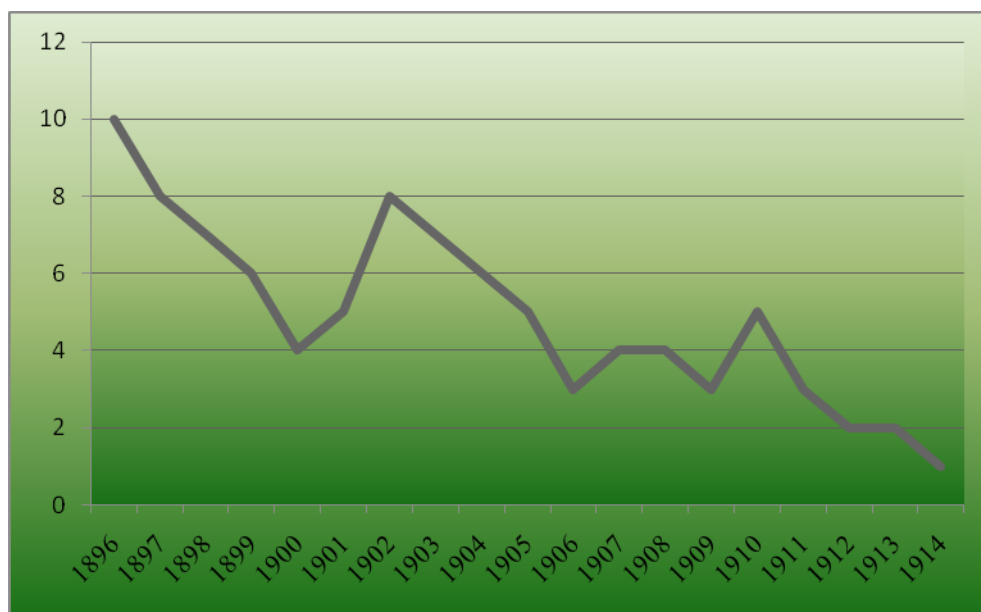
¹²¹ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1901-1902. V. K. 73/4. 1902/12. III. tárgy.

¹²² VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1903. V. K. 73/5 1903/5. II. tárgy

¹²³ VaML, A Tuberculosis Ellen Védekező Vasvármegyei Egyesület 1902-1942. iratanyagának bevezetője. X. 211.

¹²⁴ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

2. ábra: A tuberculosis áldozatainak száma Szentgotthárdon 1895 és 1914 között

Az ellátás és az alacsonyabb morbiditás elérésének legfontosabb állomásaként 1929 szeptemberében nyolcvan ágygal megnyílt az Iskolaszanatórium,¹²⁵ amely a község egészségügyének történetében jelentős mérföldkőnek számított. 1951-ben hozták létre az Egészségházat, melyben helyet kapott a Tüdőgondozó Intézet is. A Szanatórium orvosai már 1954-től kezdődően vándor röntgenkészülékekkel a járás összes községében el tudták végezni az éves tüdőszűrő-vizsgálatokat.¹²⁶ Amíg azonban ezek az intézmények csak tervekben léteztek, addig sokan váltak a tuberculosis áldozatává.

3. A szentgotthárdi egészségügy jellemzői az I. világháború alatt

3. 1. A Vöröskereszt Egylet

A szentgotthárdi Vöröskereszt Egylet működésére vonatkozóan kevés forrás áll rendelkezésünkre. Az egylet vasvármegyei választmányának iratai közt akadnak szentgotthárdi anyagok, s a község közgyűlési jegyzőkönyveiben is

¹²⁵ Janny Géza: u. o. 703. p.

¹²⁶ Janny Géza: u. o. 705. p.

található néhány, az egylethez kapcsolódó bejegyzés. Ennek ellenére feldolgozásomban a Vöröskereszt saját kiadású lapjának 1914. évi novemberi számára támaszkodom leginkább, mivel e kiadvány egy cikke részletesen foglalkozott a szentgotthárdi fiókegylet működésével, tagjaival, feladataival.

Magyarországon 1881-ben kezdte meg tevékenységét a Magyar Vöröskereszt. Tevékenységi köre a betegek, sebesültek ellátására, az ápolónőképzésre, az anya- és gyermekvédelemre, később pedig az alkoholizmus, a dohányzás és egyéb káros szenvedélyek elleni felvilágosításra terjed ki.¹²⁷

Az I. világháború kitörése után a Vöröskereszt feladatainak száma megsokszorozódott, hiszen a betegeket, a frontról hazatérő sebesült katonákat a Vöröskereszt önkéntes ápolónői látták el. Ezeket az ápolónőket az egyesület képezte ki hat hónapos tanfolyamok keretében. Az elemi ápolási képzés mellett orvosi és egészségvédő ismeretekre is szert tettek a főleg fiatal, gimnazista lányok körében népszerű tanfolyamokon.¹²⁸

1901-től szintén a Vöröskereszt szervezésében indult el az Anyák iskolája, ahol a résztvevőknek csecsemő- és gyermekgondozási ismereteket oktattak. Az 1900-as évektől egyre nagyobb szerep jutott az egészségügyi felvilágosítás terén a Magyar Vöröskeresztnek. Az egyesület Egészségügyi Bizottsága és sajtóosztálya rendszeresen adott ki felvilágosító broszúrákat, amelyek a gyermekápolással, a fertőző betegségekkel, balesetvédelemmel és elsősegélynyújtással foglalkoztak. Ezeket a kiadványokat főként az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők számára juttatták el.¹²⁹

A Vöröskereszt Egyesületnek nem csupán a fővárosban, hanem a vidéki városokban, járási székhelyeken is voltak fiókegyletei. A megyei választmányok „A Magyar Szent Korona Országai Vöröskereszt Egyesületének” irányítása alatt működtek. A megyei választmányok megalakulásának feltétele legalább két fiókegylet létrejötte és minimum húsz tag volt. A szombathelyi fiókegylet megalakulása után 1885-ben Körmenden is megalapították a Vöröskereszt helyi szervezetét, így a megyei választmány is megkezdhette munkáját. Vasvármegyében további tizenegy fiókegylet alakult, 1913-ban. A választmány

---

¹²⁷ Kapronczay Károly: id. mű: 24-25. p.

¹²⁸ Kapronczay Károly: id. mű: 25. p.

¹²⁹ Kapronczay Károly: id. mű: 25. p.

feladataihoz tartozott a fiókegyletek felügyelete, a központi szervek határozatainak végrehajtása és az egyéb jótékony egyesületekkel való kapcsolattartás.¹³⁰

A szentgotthárdi fiókegylet 1912. december 17-én alakult meg, gyűlés keretében.¹³¹ Az I. világháború kitörése előtti megalakulásnak köszönhetően Szentgotthárd is tevékeny bekapcsolódhatott a harcokban megsérült katonák ellátásába, ápolásába.

A községi fiókegylet tagjai már a háború elején tisztában voltak feladataikkal. Míg a katonák – akik itthon fiúk, férjek, apák és testvérek voltak – a frontokon az életüket tették kockára, addig az itthon maradottnak fel kellett készülni a sebesült hazafiak ellátására. A Vöröskereszt szentgotthárdi fiókja megtette a szükséges lépéseket a sérültek fogadására, a gimnázium igazgatósága átengedte az épület helyiségeit a betegek ápolásának céljából, a szentgotthárdi hölgyek pedig konyhát állítottak fel az intézményben, s maguk gondoskodtak a betegek ellátásáról. Később a selyemgyár is berendezett néhány helyiséget kórházi szobának, a sebesült katonák részére.¹³²

Az egylet munkáját önkéntes ápolónők segítették. A vasvármegyei választmány iratanyagában fennmaradt egy bizonyítvány, amelyet Budapesten, 1915. február 17-én állított ki a Vöröskereszt igazgatósága. E szerint: „Ezennel hivatalosan igazoljuk, hogy Borbély Margit a magyar szent korona országainak vörös-kereszt egylete által az 1914. évben rendezett önkéntes betegápolónői tanfolyamon résztvett, a vizsgát eredményesen letette és ennek alapján a Magyar vörös-kereszt egyesületi önkéntes betegápolónők sorába felvétellett.”¹³³ Arról nincs adat, hogy a hölgy esetleg szentgotthárdi, vagy szombathelyi volt-e, mindenesetre az a tény, hogy a bizonyítvány az egylet vasvármegyei választmányának iratanyagában volt, arra enged következtetni, hogy Vasvármegye valamely településének lakosa volt.

---

¹³⁰ VaML, A Vöröskereszt Egyesület Vas Megyei Választmánya 1886-1941. iratanyagának bevezetője. X. 212.

¹³¹ A magyar szent korona országai vöröskereszt egyletének szentgotthárdi fiókja megalakult. In: Szentgotthárd. 1912. december 22. 2. p.

¹³² VaML, A Vöröskereszt Egylet szentgotthárdi fiókja. In: A Vöröskereszt Egylet Vasvármegyei Választmányának Hivatalos Értesítője. Szombathely, 1914. november. 7. p.

¹³³ VaML, Vöröskereszt Egyesület Vas Megyei Választmánya. 1886-1915. X. 212. 1. doboz. Önkéntes betegápolónői bizonyítvány. 11427.

A szentgotthárdi gimnáziumban elhelyezett sebesült katonák gyógykezelését a község orvosai közösen végezték, azoknak az ápolónőknek a segítségével, akik részt vettek a tanfolyamon, vagy pedig hetente háromszor dr. Sztojka Viktortól szereztek új ismereteket gyakorlati ápolástanból.¹³⁴

A település lakói összefogtak, hogy segítsenek a hazáért életüket is feláldozni kész katonákon. A társadalom szinte minden tagja kivette részét a gondozásból és ellátásból. A selyemgyár ágyakat küldött, a Korona vendéglő bérlői takaréktűzhelyeket kölcsönöztek, a tűzoltó-egylet a betegszállításnál segédkezett, a Kolossa nővérek a vöröskereszt egyleti tagok gyűjtésében tevékenykedtek, „egyesek pedig pénzbelileg áldoztak a jótékonyág oltárán.” Az egylet nem csupán a harcterről hazatért katonákon segített, hanem azokon a családokon is, ahonnan a családfőt, vagy a fiukat katonai szolgálatra kötelezték. „A szükséget szenvedő visszamaradt családtagok fölsegélyezésére” gyűjtést szerveztek, s ennek eredményeként az egylet kasszája 241 korona 28 fillérrel gyarapodott. Valójában 482 koron 55 fillért sikerült összegyűjteni, azonban ezen összeg fele a jóléti bizottságot illette. Ezzel egy időben Ebenspanger König Ilona Radafalván rendezett gyűjtést, s az ott összejött 201 korona 50 fillért a szentgotthárdi Vöröskereszt Egyletnek adományozta. A sikeres kezdeményezésnek köszönhetően sorra érkeztek a felajánlások a fiókegylet részére, többek közt Mayer Hermintől, Mayer Lajostól, Lang Károlytól, Vargyassy Gyulánétól, dr. Lipp Ferencről és a zirci apáttól is.

Szenczy Győző, a fiókegylet elnöke 1914 őszén értesítette a szombathelyi csapat kórház katonai parancsnokságát, hogy a szentgotthárdi Vöröskereszt bármikor képes harminc sebesültet befogadni, s ellátásukról gondoskodni. 1914. október 31-én keletkezett levelében meglepően közvetlenül ír: „Kedves Jó Uram! Engem a gotthárdi hölgyek megölnek. »Micsoda elnök Ön, ha még sebesülteket se tud nekünk szerezni?« Önhöz fordulok: legyen szíves, menjen el a Spital-Kommandanthoz s kérje meg, küldjön nekünk 30 sebesültet. Ezt a 30 sebesültet teljesen ingyen fogjuk táplálni, ápolni, gyógykezelni, tejből-vajból fürösztetni.”¹³⁵

¹³⁴ VaML, A Vöröskereszt Egylet szentgotthárdi fiókja. In: A Vöröskereszt Egylet Vasvármegyei Választmányának Hivatalos Értesítője. Szombathely, 1914. november. 7. p.

¹³⁵ VaML, Vöröskereszt Egyesület Vas Megyei Választmánya. 1886-1915. X. 212. 1. doboz. Szenczy Győző levele. 1914. október 31.

Nem tudni, hogy miért kellett sebesülteket „kérni” Szombathelyről, ugyanis 1914. szeptember 9-én tizenegy könnyű sebesült érkezett Szentgotthárdra. Elképzelhető, hogy szeptember eleje és október vége között nem kellett újabb sérülteket ellátni, s a vöröskereszt hölgy tagja nehezményezték, hogy csak a szombathelyi ápolónőknek jut a sebesültek gondozásának nemes feladataiból, azonban ez csupán feltételezés. A katonákat a tűzoltók segítségével a selyemgyárban kialakított ideiglenes kórházba szállították, ahol az orvosok megvizsgálták őket, az ápolónők bekötözték a sebeiket, később pedig uzsonnát, majd pedig vacsorát kaptak. „Ugy az ápolónők, mint a hölgybizottság tagjai nagy odaadással végezték munkájukat.”¹³⁶

1914 novemberében újabb huszonöt sebesült érkezett Szentgotthárdra, akiket magánházaknál szállásoltak el. Ennek oka, hogy a kórházként működő helyiségek szűkösen bizonyultak, s a beteg vagy sérült katonák befogadása csak úgy volt megvalósítható, ha néhány szentgotthárdi saját otthonát ajánlotta fel szállásul. Dr. Vargha Gábor országgyűlési képviselő házában három, Hülle Katalin otthonában négy, Dr. Tulok Lajos főbírónál egy, Czipott Géza evangélikus lelkésznél egy, Braun Mihálynál pedig két sebesült katonát helyeztek el. A betegek ellátása mellett az egylet nagy hangsúlyt fektetett a gyűjtésekre, amely az anyagi támogatáson kívül a természetbeni adományokra is kiterjedt. A szentgotthárdi kereskedők és vagyonos polgárok mellett a szegényebb néprétegek is adakoztak. Érkeztek ruhaneműk, lepedők, párnák, fogkefék, szappanok, konyhai felszerelések, élelmiszerek, többek közt liszt, cukor, zöldség, gyümölcs, tej és tojás. Dr. Lipp Ferenc például saját termesztésű borából egy akót ajánlott fel a sebesültek részére.¹³⁷

A Lipp-család több tagja is híres volt jótékonykodásáról, szociális tevékenységéről. A Vöröskereszt szentgotthárdi fiókegyletének 1916. március 6-án tartott közgyűlésén Szenczy Győző elnök javaslatára Lipp Károlynak és feleségének az egylet köszönetét fejezte ki fáradozásaikért. Lipp Károly és neje

---

¹³⁶ VaML, A Vöröskereszt Egylet szentgotthárdi fiókja. In: A Vöröskereszt Egylet Vasvármegyei Választmányának Hivatalos Értesítője. Szombathely, 1914. november. 10. p.

¹³⁷ VaML, A Vöröskereszt Egylet szentgotthárdi fiókja. In: A Vöröskereszt Egylet Vasvármegyei Választmányának Hivatalos Értesítője. Szombathely, 1914. november. 11. p.

intézték ugyanis az egyleti kórház szükségleteinek kielégítését, a bevásárlásokat és az ezzel járó számadásokat.¹³⁸

Az egylet pontos kimutatásainak köszönhetően az adományokról, a bevételekről és a kiadásokról is rendelkezésünkre állnak adatok. A számadások mellett értékes forrásként szolgálnak a titkári jelentések. „A titkári jelentés feladata az egylet vezetésében s a sebesült és beteg harcosok gondozásában megnyilatkozó szellemet vázolni és az elmúlt év eseményeiről beszámolni.”

A Vöröskereszt Egylet vasvármegyei választmányának iratanyagában fennmaradt egy titkári jelentés, amely a szentgotthárdi fiókegylet 1915. évi tevékenységéről készült. Az egyletben folyó munka felvázolása előtt a titkár megemlékezett azokról a halottakról, akik vagy az egylet tagjai voltak, vagy pedig az egyleti kórházban, mint sérültek vagy betegek tartózkodtak. 1915-ben az egylet négy tagját veszített el, köztük a díszelnököt, Széll Kálmánt is. Magyarország volt miniszterelnökének, a gasztonyi születésű, Szentgotthárdért sokat áldozó politikusnak temetésen az egylet képviselőileg vett részt, a családnak pedig részvétávirat útján fejezte ki együttérzését. Széll Kálmán mellett az egyletnek két szorgalmas ápolónőjétől, Bayer Bözsitől és Hanusch Amáliától is búcsút kellett vennie, valamint Bánik Lajos állatorvostól is, aki a szervezet egyik alapító tagja volt. A kórháznak szintén volt egy halottja, Bereczky József, lengyel fiú, aki otthonától távol, szüleitől elszakadva „a leggondosabb ápolás és gyógykezelés dacára a fel nem tartóztatható tüdővészben elhalt.”

A szomorú tények után a titkár az egylet előző évi munkásságáról és a fontosabb eseményekről számolt be – egészen figyelemre méltó részletességgel –, valamint írt a szervezet céljairól és küldetéséről is. A Vöröskereszt tagjai ugyanis nem csupán a kórházban ápolt betegekről gondoskodtak, hanem segítségére voltak mindazoknak a „szerencsétleneknek”, akik hadifogságban sýnylódtek, illetve azoknak a szülőknek és hitveseknek, akiknek fiúk vagy férjük megsebesült, eltűnt, vagy meghalt a háborúban. A Vöröskereszt tudósító irodája és a Hadifoglyokat Gyámolóító Hivatal rendelkezésére állt azoknak, akik hadba vonult hozzátartozóik sorsáról érdeklődtek.

---

¹³⁸ VaML, Vöröskereszt Egyesület Vas Megyei Választmánya. 1886-1915. X. 212. 1. doboz. A szentgotthárdi fiókegylet 1916. március 6-án tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.

Az egyesület azon fáradozott, hogy akik szeretteiktől távol voltak kénytelenek eltölteni az ünnepeket, azok is családi légkörben érezhessék magukat. Karácsonykor az ápolónők a kórházban karácsonyfát állítottak és apró ajándékokkal lepték meg a sebesült, beteg katonákat.¹³⁹

Az I. világháború miatti anyagi és gazdasági nehézségek a Vöröskereszt Egyesületet sem kerülték el. Bár rendszeresen érkeztek adományok, a kiadások és az ellátandók számának emelkedése miatt az egyesület szorult helyzetbe került. 1915-ben a vezetőség segély iránti kérvényt nyújtott be Szentgotthárd képviselő-testületének. A közgyűlés a segélyt nem szavazta meg, döntését pedig azzal indokolta, hogy községi különsegély nyújtására nincs elég fedezet.¹⁴⁰ Az egyesületnek így továbbra is a tagdíjakra és a segítőkész emberek adományaira kellett támaszkodnia.

A szervezet 1917-ben újabb kérvényt intézett a közgyűléshez, ekkor a községi óvoda épületének kórház céljára való átalakítása miatt. A képviselő-testületben vita alakult ki e kérdés körül. A tagok egy része Dr. Weidlich Lajos mögött sorakozott fel, aki nem támogatta a kérést és nem kívánta az egyesület rendelkezésére bocsátani az óvoda épületét. A másik oldal Dr. Lipp Ferenc vezetésével az átadás mellett döntött. A vita szavazással zárult, s a többség úgy határozott, hogy az egyesület megkaphatja az épületet, s felhasználhatja kórházi célokra.¹⁴¹ A korszakból nincs több adat arra vonatkozóan, hogy ezt az épületet miként használta fel az egyesület, s későbbi működése is további kutatómunkát igényelne.

Az I. világháború alatt a Vöröskereszt Egyesület szentgotthárdi szervezete üdvös munkát végzett. Ellátta a sebesülteket, ápolta a betegeket, vigaszt nyújtott a hadba vonult katonák aggódó hozzátartozóinak. E néhány év alatt az egyesület sokat tett azért, hogy a környék települései ne csak ipari központként tekintsenek Szentgotthárdra, hanem mint jó szándékú, segítőkész és odaadó emberek közösségeként is.

---

¹³⁹ VaML, Vöröskereszt Egyesület Vas Megyei Választmánya. 1916-1941. X. 212. 2. doboz. A Vöröskereszt Egyesület Szentgotthárdi Fiókegylete titkárának jelentése az 1915. évről.

¹⁴⁰ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1915. V. K. 73/18. 1915/72. XI. tárgy

¹⁴¹ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1916., 1917., 1918. évekről. V. K. 73/19. 1917/24. I. tárgy

3. 2. Az I. világháború egészségügyi és szociális vonatkozásai

Az I. világháború kitörésével az egészségügy feladatköre kiszélesedett. Már nem csak azokat kellett ellátni, akik valamilyen betegségben szenvedtek, hanem a sebesült katonákat is. A Vöröskereszt Egylet ebből jelentősen kivette a részét, hiszen a kórházban az egylet ápolónői gondoskodtak a harcokban megsérült hazafiakról. A sebesültek ellátása mellett a legnagyobb kihívást a különböző járványos betegségek megelőzése, kezelése és visszaszorítása jelentette. A fertőző betegségek megjelenése főként azokat a területeket veszélyeztette, ahol harcok folytak, hiszen a fertőtlenítés, illetve az élelmiszer- és ivóvíz-utánpótlás ott nehezebben volt megoldható, mint a harcmentes övezetekben.

A hadi állapot egészségügyre gyakorolt hatása miatt a főszolgabíró 1914. augusztus 19-én egy felhívást adott ki a járás körjegyzőinek és körorvosainak. A megelőzés fontossága miatt arra kérte az orvosokat, hogy fokozott figyelemmel kövessék nyomon az ellátási körükbe tartozó emberek egészségi állapotát. Felhívta az egészségügyi személyzet – orvosok, ápolónők és fertőtlenítő tanfolyamot végzetek – figyelmét arra, hogy levélben jelentkezzenek, ha akár lakóhelyükön, akár másutt szolgálatot szeretnének teljesíteni. A betegápolásra önként jelentkezetteknek tanfolyamokat szerveztek, ugyanis a háború miatt egyre több ápoló személyzetre volt szükség. A kórházak felállításáról, berendezéséről a községeknek maguknak kellett gondoskodni. Azokon a településeken, ahol nem működött kórház, ott szükség hadikórházakat kellett felállítani.¹⁴²

Szentgotthárdon a háború alatt két helyen működött szükség hadikórház, a gimnáziumban és a selyemgyárban.¹⁴³ A betegségek terjedése és a sérültek számának növekedése miatt figyelni kellett arra, hogy a gyógyszertárakban mindig legyen elegendő gyógyszer, kötszer és fertőtlenítőszer. Háború idején a járványos megbetegedések száma általában ugrásszerűen növekedett, ezért a

---

¹⁴² VaML, Szentgotthárdi Járási Tisztiorvos Iratai. IV. 429. 1. doboz. 8182/1914.

¹⁴³ Janny Géza: u. o. 699. p.

főszolgabíró kérte az orvosokat, hogy minden beteget alapos vizsgálatnak vessenek alá.¹⁴⁴

Még ebben az évben, 1914-ben a képviselő-testület úgy határozott, hogy az Erzsébet-kórház épületét járványkórházzá, úgynevezett koleraházzá alakítja, s annak hiánytalan felszerelésével az előjáróságot meg is bízta. A szavazás előtt vita alakult ki dr. Erdélyi Jenő illetve Dr. Vargha Gábor, Dr. Lipp Ferenc és dr. Sztojka Viktor között. Utóbbiak ugyanis azt javasolták, hogy a koleraházat az Erzsébet-kórház épületében alakítsák ki, Dr. Erdélyi Jenő viszont ellenezte ezt a tervet. Azzal érvelt, hogy mivel az Erzsébet-kórház épülete a város központjában van, az ott elhelyezett fertőzött betegek megfelelő karantén hiányában megfertőzhetik a környékbelieket. Úgy vélte, hogy a célra más épületet kell találni, olyat, amely a sűrűn lakott városközponttól távolabb esik. Indítványát nem szavazták meg, s így a régi kórházat alakították át.¹⁴⁵

Koleráról, vagy egyéb fertőző betegségről nem esik több szó a jegyzőkönyvekben vagy a tisztiorvos irataiban egészen 1919-ig. Ekkor a szolgabíró arra figyelmeztette az orvosokat, hogy Lengyelország több városában is ázsiai kolerát diagnosztizáltak, ezért a Lengyelországból érkezőket – különös tekintettel a volt hadifoglyokra – alaposan meg kell vizsgálni.¹⁴⁶

A háborús időkben az egészségügyi kérdések mellett megjelennek a szociális gondok is. Már a háború első évében problémát jelentett az élelmiszerek beszerzése, ugyanis napról napra drágult többek közt a húsáru és a liszt.¹⁴⁷ Az egekbe szökő árakat élelmiszerhiány követte. Egy 1915-ös jegyzőkönyvi bejegyzés szerint liszthiány volt a településen, ami miatt további drágulások következtek.¹⁴⁸

Az élelmiszerárak növekedésétől függetlenül a község gondoskodott a hadbavonultak özvegyeiről és árváiról. 1916-ban a képviselő-testület gyűjtést szervezett a harcokban elesett katonák özvegyei és árvái, valamint a rokkantak

---

¹⁴⁴ VaML, Szentgotthárdi Járás Tisztiorvos Iratai. IV. 429. 1. doboz. 8182/1914.

¹⁴⁵ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1914. V. K. 73/17. 1914/104. I. tárgy

¹⁴⁶ VaML, Szentgotthárdi Járás Tisztiorvosi Iratai. IV. 429. 1. doboz. 7126./1919.

¹⁴⁷ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1914. V. K. 73/17. 1914/105. IX. tárgy

¹⁴⁸ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1915. V. K. 73/18. 1915/39. II. tárgy

segélyezésére létesítendő megyei alap javára. A gyűjtést Huber Miksára bízták, s kijelentették, hogy ha a kívánt 262 korona 40 fillér (minden szentgotthárdi lakos után 10 fillér) nem gyűlne össze, akkor a fennmaradó összeget a község fogja kipótolni.¹⁴⁹ Huber Miksa eredményes munkájának következményeként 420 korona 20 fillér folyt be az alap javára.¹⁵⁰

Szentgotthárd 1918-tól minden évben 262 korona 40 fillér községi hozzájárulást fizetett a megyei alapnak, de ennek teljesítésével minden további teher alól mentesült a település.¹⁵¹

Az I. világháború küzdelmei alatt több orvos is praktizált Szentgotthárdon, például dr. Zahorán Pál fogászmester és dr. Kaczander Károly fülorvos. A leghíresebb orvosok ebben az időben dr. Sztojka Viktor és dr. Székely Ernő voltak. Előbbi körorvosként kezdte pályafutását Szentgotthárdon, később a település tisztiorvosa lett. A harcok idején hatalmas felelősség nehezedett rá, hiszen nap mint nap ellátta a hozzá tartozó betegeket, bejárt a Vöröskereszt Egylet kórházába, hogy az ott kezelt katonákat megvizsgálja és gyakorlati órákat adott a kórházban önkéntesként dolgozó ápolónőknek ápolástanból.¹⁵² Tájékoztatnia kellett a vármegye tiszti főorvosát a község egészségügyi helyzetéről és arról, hogy mely orvosokat és gyógyszerészeket hívták be katonai szolgálatra, s gondoskodnia kellett a helyettesítésükről is.¹⁵³ Tagja volt a település képviselő-testületének,¹⁵⁴ s így az egészségügyre vonatkozó tárgyakban, vitákban szakmai tudásával, tapasztalatával is hozzájárult a döntések meghozatalához.

Dr. Székely Ernő 1913-ban lett Szentgotthárd körorvosa, miután előde, dr. Schlesinger Ármin elhunyt. A világháborúban folyamatosan harctéri szolgálatot látott el, vezetője volt egy törökországi hadikórháznak, majd hazatérve újra megkezdte munkáját körorvosként. Tevékenységének – leginkább egészségügyi

---

¹⁴⁹ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1916., 1917., 1918. évekről. V. K. 73/19. 1916/16. XVI. tárgy

¹⁵⁰ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1916., 1917., 1918. évekről. V. K. 73/19. 1916/33. VIII. tárgy

¹⁵¹ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1916., 1917., 1918. évekről. V. K. 73/19. 1918/28. IV. tárgy

¹⁵² VaML, A Vöröskereszt Egylet szentgotthárdi fiókja. In: A Vöröskereszt Egylet Vasvármegyei Választmányának Hivatalos Értesítője. Szombathely, 1914. november. 7. p.

¹⁵³ VaML, Szentgotthárdi Járás Tisztiorvosi Iratai. IV. 429. 1. doboz. Levelezőlap dr. Sztojka Viktornak, 1914. augusztus

¹⁵⁴ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyveinek taglistái.

szervezési munkájának – hatékonyságát és fontosságát mi sem mutatja jobban, minthogy 1930-ban megkapta a tiszteletbeli vármegyei tisztifőorvosi címet.¹⁵⁵

Az orvosok, ápolónők és önkéntes kórházi dolgozók fáradságos munkájának köszönhetően Szentgotthárdon az I. világháború hatásait az egészségügyben kevésbé lehetett érezni. Az itt lábadozó katonákat a Vöröskereszt Egylet tagjai a település egészségügyi dolgozóival, orvosával együtt ápták, s igyekeztek sérüléseiket tökéletesen ellátni, betegségeiket pedig megfékezni. A település adakozó polgárai anyagi és természetbeli juttatásokkal járultak hozzá a háborúban valamely hozzátartozójukat elveszítő családok megélhetéséhez, szenvedéseiknek csökkentéséhez. Ez az összefogás, amelyet a szentgotthárdiak az I. világháború alatt tanúsítottak, nem volt egyedülálló példa az országban, mégis figyelemre méltó az egymás iránti szolidaritás ilyen formája.

4. Népjóléti intézmények Szentgotthárdon

Az 1918. évi IV. számú néptörvény kimondta a Munkaügyi és Népjóléti Minisztérium felállítását,¹⁵⁶ s ezzel intézményesült a munkásbiztosítás, a közsegélyezés és a hadigondozás. Ennek ellenére már a korábbi korszakokban is beszélhetünk szociális és népjóléti intézmények alapításáról, szegények és elesettek gyámolításáról.

A szentgotthárdi népjóléti intézmények közül a legjelentősebb a szegényház és a betegsegélyező pénztár. Nőegyletek is működtek a településen, például az Izraelita Nőegylet és a Jótékony Nőegyesület.

E szerveződések célja az volt, hogy – a lehetőségekhez mérten – támogassák és ellássák a rászorulókat, különös tekintettel azokra, akiknek nem volt fedél a fejük felett. Nemes és jó szándékú elképzeléseiknek legtöbbször a pénz vetett gátat, épp úgy, mint az egészségügyi intézmények működésének.

4. 1. Szegényház

---

¹⁵⁵ Janny Géza: u. o. 699. p.

¹⁵⁶ Kapronczay Károly: id. mű: 8. p.

A szegényekről való gondoskodás, a hajléktalanok ellátása minden korban aktuális problémának tekinthető. Nem csupán napjainkban, hanem száz évvel ezelőtt is születtek a nincsteleneket támogató intézkedések. Szentgotthárdon már a XIX. század folyamán létrehoztak egy szegényalapot, amely lehetőséget adott egy – az anyagi segítségnyújtásnál hasznosabb – a szegényeket befogadó ház felépítésére.¹⁵⁷

A Szentgotthárd című hetilap egy 1897-ben megjelent számában már olvashatunk arról, hogy nemes célért fognak össze a szentgotthárdiak, s egy szegényház felépítését tervezik. A település rohamos fejlődése miatt azonban még az építkezés megkezdése előtt szükséges tisztázni, hogy az épületet úgy kell kialakítani, hogy öt-tíz év múlva valószínűleg nem lesz elég kapacitása a sorra érkező szegények befogadására – írta a cikk szerzője.¹⁵⁸ A századfordulóig nem történt jelentős változás a szegényház építése körül.

1901-ben indult meg az a kezdeményezés, hogy Szentgotthárd község már meglévő épületek átalakításával hozzon létre egy szegényházat. Ennek költségeit a település a szegényalapból kívánta fedezni, ehhez azonban Vasvármegye törvényhatósági bizottságának engedélye kellett.¹⁵⁹ A bizottság ezt az engedélyt megadta, így Szentgotthárd a szegényalapból 1318 korona 46 fillért a szegényház felépítésére fordíthatott.¹⁶⁰

A vármegye törvényhatósága 1902-ben megsürgette az építkezést, mivel a szegények száma folyamatosan nőtt.¹⁶¹ Még ebben az évben a község kérvényezte újabb 600 korona rendelkezésre bocsátását, mivel az 1901 májusában engedélyezett 1318 korona nem volt elegendő a szegényház befejezéséhez.¹⁶² A közgyűlés engedélyét követően azonban a község újabb 1040 koronát igényelt a szegényalapból. E kérést azzal indokolták, hogy a szegények száma napról napra

---

¹⁵⁷ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1899-1901. V. K. 73/3. 1901/5. V. tárgy

¹⁵⁸ A szegények otthona. In: Szentgotthárd. 1897. március 28. 3. p.

¹⁵⁹ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1899-1901. V. K. 73/3. 1901/5. V. tárgy

¹⁶⁰ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1901-1902. V. K. 73/4. 1901/13. V. tárgy

¹⁶¹ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1901-1902. V. K. 73/4. 1902/3. V. tárgy

¹⁶² VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1901-1902. V. K. 73/4. 1902/7. III. tárgy

nő, illetve a szegényház nagyobbítása mellett egy pincét is szeretnének építeni.¹⁶³ A vármegye törvényhatósági bizottsága a kérelemnek helyt adott, így az összeget a szegényalapból a község rendelkezésére bocsátotta.¹⁶⁴

Felmerül a kérdés, hogy vajon a községi szegényalapban honnan volt annyi tőke, hogy az építkezésen felmerülő új költségeket kivétel nélkül tudták fedezni. Egy 1908. júliusi és egy 1912. áprilisi jegyzőkönyvi bejegyzés arról tanúskodik, hogy többen is szívkön viselték a szegények sorsát, s haláluk után kisebb vagy nagyobb összeget adományoztak a szegényalap javára. 1908 júliusában Brenner Tóbiás levélben értesítette Szentgotthárd közgyűlését, hogy elhunyt testvére, Brenner János a község szegényalapjára hagyományoz 1000 koronát.¹⁶⁵ Ennél szerényebb, de szintén nemes felajánlást tett Philipp Miksáné, aki halála után 50 koronával járult hozzá a szegényalap gyarapodásához.¹⁶⁶

Az adományoknak és az összefogásnak köszönhetően 1903-ban már jelentkezettek a rászorulóknak, hogy helyet kapjanak az immár felépült szegényházba. Az intézménybe való bekerülésnek voltak feltételei, erre utalnak azok az 1903. évi közgyűlési tárgyak amelyek Andersovics Anna szentgotthárdi lakos kérelmét vitatják meg. A hölgy kérvényezte felvételét a szentgotthárdi szegényházba, azonban kérését a képviselőtestület elutasította, s azt az illetőségi községbe utaltatta.¹⁶⁷ Andersovics Anna ezt követően azt kérte a községtől, hogy még illetőségi ügye nem rendeződik, addig Szentgotthárd a szükséges élelmiszereket és lakhelyet biztosítsa számára. A közgyűlés határozata szerint nem ismerték el a kérelmező illetőségét, mivel nem fizetett a településen adót.¹⁶⁸

Tehát a szegényházba azok a rászorulóknak kerülhettek be, akik szentgotthárdi illetőségűek és fizettek a községben adót. Azok, akik e

---

¹⁶³ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1901-1902. V. K. 73/4. 1902/17. II. tárgy

¹⁶⁴ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1901-1902. V. K. 73/4. 1902/27. VI. tárgy

¹⁶⁵ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1908. V. K. 73/10. 1908/11. II. tárgy

¹⁶⁶ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1912. V. K. 73/15. 1912/6. III. tárgy

¹⁶⁷ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1903. V. K. 73/5. 1903/8. V. tárgy.

¹⁶⁸ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1903. V. K. 73/5. 1903/16. IV. tárgy

feltételeknek nem feleltek meg kérelmezhatték felvételüket a szegényházba, de valószínűleg kérésüket a közgyűlés elutasította. Ezzel ellentétben azok a nélkülözők, akik minden kritériumnak megfeleltek – mint például Wagner Anna¹⁶⁹ és Wagner Alfonzia¹⁷⁰ – azok bekerülhettek a szegényházba. Az ellátás a szegényházban sem volt teljesen ingyenes, ezt igazolja a Wagner Anna felvételét tárgyaló jegyzőkönyvi bejegyzés. Miután kérelmét elfogadta a közgyűlés, egy padlózott szobát bocsátottak a rendelkezésére havi 2 korona lakbérért cserébe.¹⁷¹

Ritka esetet mutat be Szentgotthárd 1912. évi két jegyzőkönyvi bejegyzése. Özveggy Platz Antalné szegényházba történő elhelyezése iránti kérelmét összekapcsolták özveggy Schrei Péterné ingyenes lakáshoz jutási kérelmével. Platz Antalné magatehetetlen, idős, vak asszony volt, akit nem szabadott magára hagyni – már csak tűzvédelmi okokból sem. Schrei Péterné pedig szegénységére való tekintettel kérte a község előjáróságát, hogy biztosítsanak számára ingyen lakást. A közgyűlés a két idős asszony problémájára kompromisszumos megoldást javasolt, miszerint Schrei Péterné használhatja azt a lakást, amelyben korábban férjével élt, s ennek ellenszolgáltatásaként magához kell vennie Platz Antalnéét és gondoskodnia kell róla.¹⁷²

Az idős özveggyasszonnyal később is találkozhatunk, egy 1918-as jegyzőkönyvi bejegyzés szerint Platz Antalné segílyt kért a községtől. Kérelmét azzal indokolta, hogy gondozója, özveggy Kovács Jánosné 20 korona gondozási díjat kért. A hölgy korábbi gondozója valószínűleg elhunyt, esetleg elköltözött, vagy alkalmatlanná vált arra, hogy ellássa a beteg asszonyt. A képviselő-testület figyelembe vette, hogy Platz Antalné nyolcvan éves, munkaképtelen és beteg, így kérelmét jogosnak találták.¹⁷³

A közgyűlések tárgyai közt számos, a szegényházba felvételt kérő folyamodványt találhatunk, s azokat a rászorulókat, akiknek más lehetőségük nem

¹⁶⁹ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1903. V. K. 73/5. 1903/16. II. tárgy

¹⁷⁰ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1911. V. K. 73/14. 1911/1. VII. tárgy

¹⁷¹ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1903. V. K. 73/5. 1903/16. II. tárgy

¹⁷² VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1912. V. K. 73/15. 1912/18. VIII. és XIX. tárgy

¹⁷³ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1916., 1917., 1918. V. K. 73/19. 1918/50. III. tárgy

volt a biztonságos életre, arra, hogy fedél legyen a fejük felett vagy étel legyen az asztalukon, elhelyezték az intézményben. A szegények ellátását egyrészt a község szegényalapjából, másrészt pedig pénz- és természetbeli adományokból fedezték. Az anyagi segítségekre fentebb már láthattunk példákat, a természetbeli juttatások között az étel és ruhanemű mellett a téli tüzelő volt a legjelentősebb. Az apátság minden télen egy öl tűzifát bocsátott a községi szegények rendelkezésére.¹⁷⁴

A tüzelő tárolása gyakran okozott gondot a szegényház lakóinak, ugyanis az épületnek nem volt fás kamrája. A fát a lakók a szobáikban tárolták, azonban ez a megoldás hosszútávon nem volt megfelelő, ráadásul a fa közelsége a fűtő berendezéshez tűzveszélyes lehet. A képviselő-testület úgy határozott, hogy a fás kamrát minél előbb fel kell építeni.¹⁷⁵ Problémák akadtak a szegényház szobáinak berendezéseivel is. Ugyanazon képviselő-testületi ülésen vitatták meg a lakóhelyiségek bútorzatának hiányosságait. A szobákban nem voltak szekrények, e miatt a lakók a földön tartották ruháikat, amely nem volt kimondottan higiénikus. A helyzet felméréseivel a közgyűlés az előljárást bízta meg.¹⁷⁶

A vagyontalanokat a községi orvosok látták el, számukra a gyógykezelések ingyenesek voltak. Erről tájékoztatta Vasvármegye alispánja a szentgotthárdi vezetőséget 1904. november 4-én. Leiratában utalt arra, hogy a körorvosok a szegényeket térítésmentesen kötelesek ellátni az 1876. évi XIV. törvénycikk 145§-ának 1. pontja értelmében.¹⁷⁷

A település szegényeinek az orvosi ellátás mellett meleg étel is járt, amelynek költségeit a község biztosított számukra. Schaberl János vendéglős gondoskodott arról, hogy a szegények minden nap jóllakhassanak. Az első világháború évei alatt az élelmiszerárak sokat emelkedtek, így a vendéglő tulajdonosa kérte a község képviselő-testületét, hogy a szegények addigi 70

---

¹⁷⁴ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1909. V. K. 73/11. 1909/17. VI. tárgy

¹⁷⁵ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1907. V. K. 73/9. 1907/15. VII. tárgy

¹⁷⁶ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1907. V. K. 73/9. 1907/15. VII. tárgy

¹⁷⁷ VaML, Vas Vármegye Alispánja Közigazgatási Iratai. IV. 405/b/382. 1904. X. 18917.

filléres „tápdíját” emeljék fel 1 korona 20 fillérre. Kérésének helyt adtak, s 1917. október 1-jétől ezt az összeget fizették a szegények mindennapi ellátására.¹⁷⁸

A szegényház a Schaberl-féle vendéglő közelében állt, valószínűleg e miatt bízták meg Schaberl Jánost az élelmezéssel. Vakarcs Kálmántól tudunk arról, hogy hol is állt a szegények háza. 1939-es feljegyzésében ezt írta: „Ha a Pachner-féle gyártól visszafordulunk, a Széchenyi utcában a parkos Ferenczy-féle villát találjuk, majd feljebb haladva a baloldalon egy, az udvar belsejében épített rozoga régi házra, az úgynevezett Szegény-házra bukkanunk. Ettől nem messze a régi Schaberl-féle Zöldfa-vendéglő található.”¹⁷⁹

Ez az épület még ma is áll, de régi feladatát már csupán rozoga, szegényes állapota idézi fel. A korszakból több forrás nem maradt fenn a szegényház működésére vonatkozóan. A település helytörténeti feldolgozásaiban nincs utalás az intézmény későbbi éveiről, így arról sem tudunk, hogy pontosan mikor fejezte be humanitárius küldetését. Ennek feltárása további kutatómunkát igényelne, azonban dolgozatomban csupán a XX. század első két évtizedének történetét foglalja magába.

5. Halálozási adatok és összefüggéseik Szentgotthárdon 1895 és 1914 között

E fejezetben az 1895 és 1914 közötti halálozási adatokat vizsgálom meg. Számításaimban és elemzéseimben az 1895-ös 1896-os éveket összevonom, mivel a polgári anyakönyvek első bejegyzései 1895 októberéből származnak.

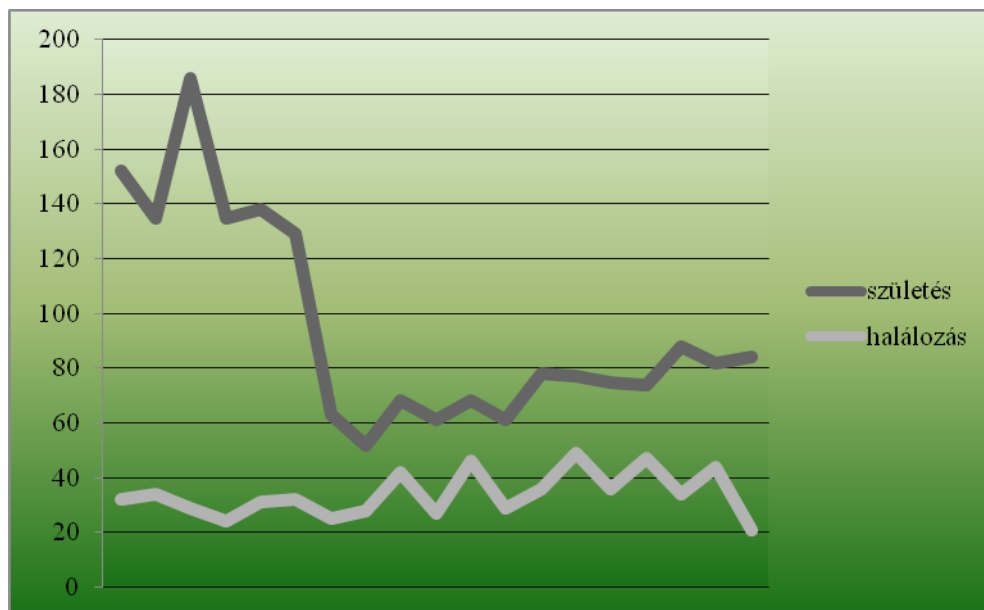
A második fejezetben tárgyalt népesedési adatok is azt mutatják, hogy Szentgotthárd nem csupán az ipar tekintetében mutatott fejlődést, hiszen valamivel több, mint egy évszázad alatt a lakosság száma a háromszorosára emelkedett. Ehhez azonban az kell, hogy a halálozások száma ne közelítse meg a születések számát. Az alábbi diagram azt ábrázolja, hogy miként alakultak ezek az értékek Szentgotthárdon 1895 és 1914 között. (3. ábra)

---

¹⁷⁸ VaML, Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei. 1916., 1917., 1918. V. K. 73/19. 1917/20 IV. tárgy

¹⁷⁹ Vakarcs Kálmán: id. mű: 141. p.

3. ábra: Születések és halálozások 1895 és 1914 között

A gyermekek és a felnőttek közötti halálozási különbségek miatt négy kategóriába soroltam a halotti anyakönyvek bejegyzéseit. Az első kategóriába az újszülöttek halálesetei tartoznak, a másodikba a csecsemőké, a harmadikba a gyermekeké, a negyedikbe pedig a felnőtteké.

Természetesen egy évszázad távlatából nehéz feltárni a halálozások okait, konkrétumait, hiszen ez idő alatt rengeteget fejlődött a diagnosztika, az egykor halálos kórnak számító betegségeket pedig ma már jó eséllyel kezeli az orvostudomány.

A higiéniai viszonyok javulásáig, a megfelelő fertőtlenítés megjelenéséig, az anya- és csecsemőgondozás fontosságának felfedezéséig sok újszülött meghalt. A vizsgált időszakban, a XIX–XX. század fordulóján már megfigyelhető a javuló tendencia.

Szűkebb értelemben az élet első hetét, tágabb értelemben pedig az első hónapját tekintjük újszülöttkornak.¹⁸⁰ Az újszülöttek halálozásának okai széles skálán mozognak, a leggyakoribb bejegyzés a veleszületett gyengeség volt.¹⁸¹ Ezt nem tekinthetjük konkrét betegségnek, nem tudhatjuk, hogy pontosat mit takar. A veleszületett gyengeség hátterében állhatnak légzőszervi megbetegedések,

¹⁸⁰ Boda Márta – Sulyok Endre (szerk.): Gyermekgyógyászat. Medicina Könyvkiadó Rt. Budapest, 2006. 24. p.

¹⁸¹ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

cardiológiai elváltozások, előfordulhat vérszegénység, esetleg testi fogyatékoság, de problémát okozhat a terhességi toxæmia is.¹⁸² Ez esetben előfordulhat az anyánál folyadék-visszatartás, magas vérnyomás és fehérjevizelés is.¹⁸³ Ezek kihathatnak a magzatra, maradandó károsodást okozhatnak, amelyek az újszülött halálához is vezethetnek.

Az előbbtől elmaradva a második leggyakoribb halálokot a görcsök adták.¹⁸⁴ Az előzőhöz hasonlóan ezt is nehéz behatárolni, ugyanis oxigénhiány, cardiológiai elváltozások vagy idegrendszeri megbetegedések is kiválthatnak görcsöket.¹⁸⁵ A lázgörcs – ami a gyermekeknél egyébként gyakori – ebben az esetben kizárt, mivel az csak hat hónapos és öt éves kor között jellemző.¹⁸⁶

A görcsökkel közel azonos a gyomor- és bélbetegségek aránya, melyek a bélgyulladás, a bélhurutot és a gyomorhurutot foglalják magukba.¹⁸⁷ Meg kell említeni a halvaszületések számát is,¹⁸⁸ melyeknek oka lehet a méhlepény vérellátási zavara, köldökzsinór általi fojtás, illetve túlhordás is. Csekélyebb számban jelentek meg a különböző tüdőbetegségek, például a tuberculosis, a hörghurut és a hörgvérzés.¹⁸⁹ Egy 1900 januári bejegyzés szerint egy újszülött gyilkosság miatt vesztette életét. Az anyakönyv szerint Gibiczter Czilli római katolikus vallású, szentgotthárdi dohánygyári munkásnő 1900. január 5-én született gyermekét megfojtva találták.¹⁹⁰ Az anyakönyv nem részletezi az eseményektől – nyilván nem arra hivatott – így az nem derül ki, hogy édesanyja fojtotta-e meg az újszülöttet.

Az alábbi diagram összefoglalja az 1895 és 1914 között elhunyt újszülöttek számát és elhalálozásuk okait (4. ábra). A vizsgált tizenkilenc év alatt százegy újszülött hunyt el.

---

¹⁸² Nagy László mentőtiszt 2011. január 11-i szóbeli közlése.

¹⁸³ Göbl Gábor (szerk.): *Oxiológia*. Medicina Könyvkiadó Rt. Budapest, 2001. 408. p.

¹⁸⁴ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

¹⁸⁵ Nagy László 2011. január 11-i szóbeli közlése.

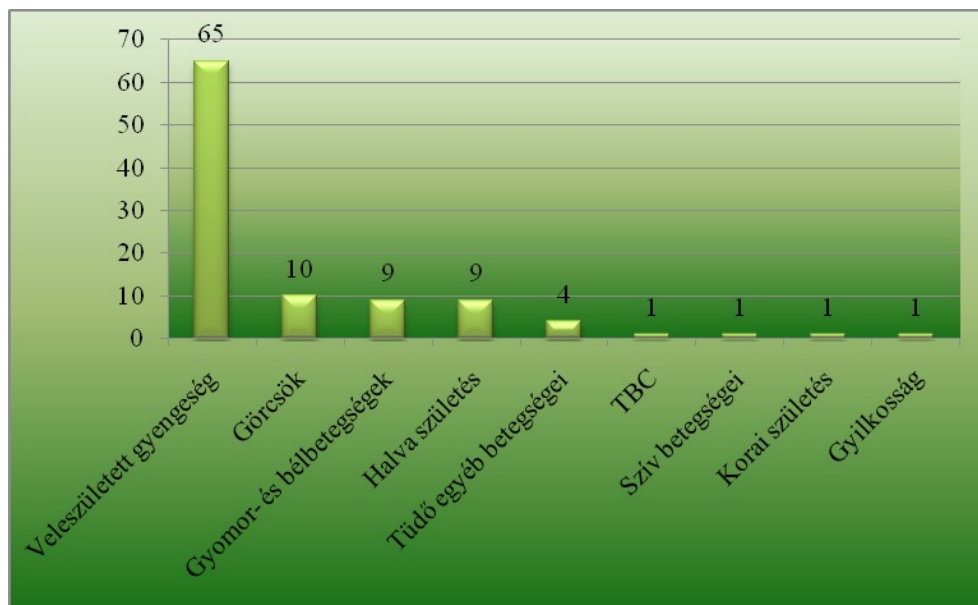
¹⁸⁶ Boda Márta – Sulyok Endre (szerk.): *id. mű*: 284. p.

¹⁸⁷ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

¹⁸⁸ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

¹⁸⁹ Nagy László mentőtiszt 2011. január 11-i közlése.

¹⁹⁰ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899. 1900/3.

4. ábra: Az újszülöttek halálozásának okai

A csecsemőkort vizsgálatomban egy hónapos és tizenkét hónapos kor közé helyezem. A legtöbb csecsemő tüdőbetegség miatt hunyt el, az anyakönyvek szerint előfordult hörghurut, hörgvérzés, hörglob (a lob valamely szerv gyulladásának korabeli elnevezése), tüdőgyulladás és tuberculosis. E betegségek oka főként az, hogy a csecsemők tüdeje még fejletlen, így fogékonyabbak a tüdőt támadó betegségekre. Nem ritka, hogy a betegség hordozója az édesanya volt, s a csecsemő általa fertőződött meg.¹⁹¹

Jellemzőek voltak a gyomor- és bélbetegségek különböző formái.¹⁹² Csecsemőkorban ezek háttérben sokszor táplálkozási problémák állnak. A korszakban nem voltak megfelelő tápszerek, így ha az anya már nem tudta anyatejjel táplálni gyermekét, akkor tehéntejjel próbálták pótolni azt. Azonban a tehéntejet hígítani és hőkezelní kell, különben tönkretetheti a gyermek bélrendszerét. Hasonlóan veszélyen lehet a nitráttartalmú kútvíz is.¹⁹³ Ezt a tényt támasztja alá az az 1904-ben, a Szentgotthárd című lapban megjelent írás, amely a csecsemők „pusztítójáról”, a bélhurutról és kialakulásának okairól tájékoztatta az olvasókat. „A bélhurut a czélszerütlen táplálkozás eredménye. Czélszerütlen pedig minden táplálék, amelyet a csecsemő nem tud megemészteni, vagy amely romlott.

¹⁹¹ Németh László mentőtiszt 2011. január 11-i szóbeli közlése.

¹⁹² VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

¹⁹³ Németh László mentőtiszt 2011. január 11-i szóbeli közlése.

Az első hat hónapban a csecsemő csak a tejet tudja megemészteni, a tejek közül pedig legkönnyebb az anyatej. A tehéntejet nehezen emészt meg, így a gyomorban túró lesz belőle. Sokszor a tehéntej romlott, vagy nem tiszta.”¹⁹⁴ Az emberek már a korszakban is tisztában voltak azzal, hogy a csecsemők számára az anyatej a legmegfelelőbb táplálék. Azonban az asszonyok a szülés után nem sokkal már dolgoztak, gyakran nagy távolságokra az otthonuktól, s nem mindig tudták szoptatni gyermekeiket.

A csecsemőkorú gyermekek haláleseténél bejegyzett veleszületett gyengeség¹⁹⁵ a legtöbb esetben hasonló, mint az újszülöttkori. Az újszülöttek esetében felsorolt okok mellett csecsemőkorban még egy lehetséges halálokkal számolnunk kell. A veleszületett gyengeséget, mint halálokat gyakran olyan esetekre is vonatkoztatták, amikor nem tudták pontosan megállapítani, hogy mi vezetett a csecsemő halálához. Napjainkban is találkozhatunk a csecsemőkori hirtelen halállal, s ez a tragikus esemény már évezredek óta jelen van az emberiség életében. Már a Bibliában is olvashattunk hasonló esetről: „Amikor aztán hajnalban felkeltem, hogy tejet adjak fiamnak, íme, halott volt.”¹⁹⁶ A csecsemőkori hirtelen halál közvetlen okát nem lehet kideríteni sem az anamnesztikus adatok, sem a kórbonctani lelelték alapján.¹⁹⁷ Nyilván a XIX. század végén erre még a mainál is jóval kevesebb lehetőség volt. Az anyakönyvek tanúsága szerint boncolást főként gyilkosságok és öngyilkosságok esetében végeztek. A csecsemőkori hirtelen halál tekintetében a kettő és négy hónapos kor közötti időszak a kritikus,¹⁹⁸ tehát nem kizárt, hogy a vizsgált években akár több esetben is ez lehetett a halál oka.

A görcsök¹⁹⁹ hat hónapos kor felett jelenthetnek lázgörcsöt, az alatt az újszülötteknél már említett oxigénhiány vagy cardiológiai elváltozások állhatnak a háttérben.²⁰⁰ Csekély számban figyelhető meg a vízibetegség (oedemával – azaz

---

¹⁹⁴ A csecsemők pusztítója. In: Szentgotthárd. 1904. január 17. 2. p.

¹⁹⁵ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

¹⁹⁶ Királyok első könyve 3, 21. In: Szentírás. Szent Jeromos Bibliatársulat. Budapest, 1999. 331. p.

¹⁹⁷ Boda Márta – Sulyok Endre (szerk.): id. mű: 204. p.

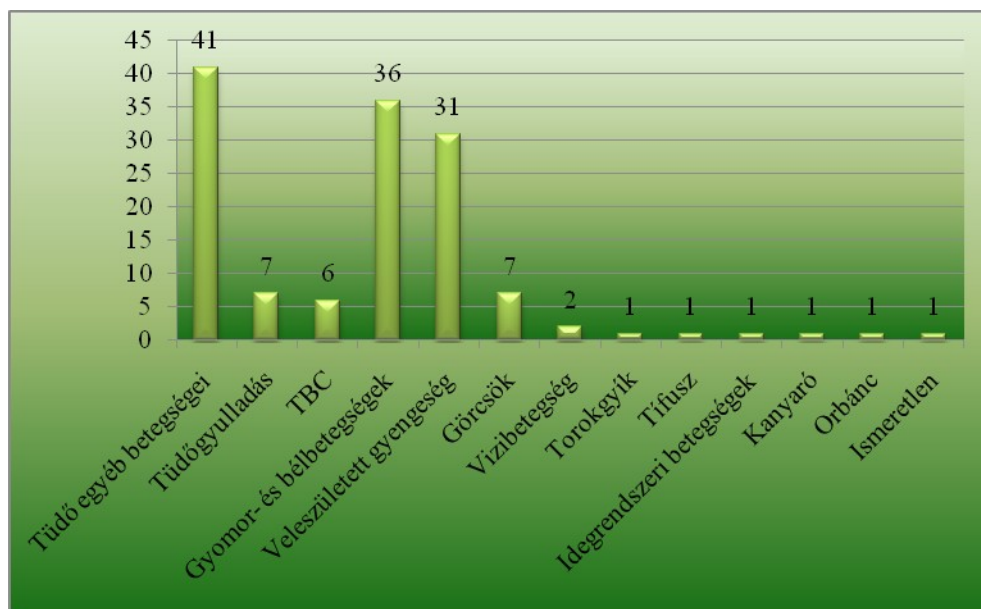
¹⁹⁸ Boda Márta – Sulyok Endre (szerk.): id. mű: 204. p.

¹⁹⁹ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

²⁰⁰ Németh László mentőtiszt 2011. január 11-i szóbeli közlése.

vizenyővel – járó betegség), a torokgyík, a tífusz, az idegrendszeri megbetegedés, a kanyaró és az orbánc.²⁰¹

Összesen százharminchat csecsemő hunyt el 1895 és 1914 között, haláluk okát az alábbi táblázat foglalja össze. (5. ábra)

5. ábra: A csecsemők halálzásának okai

A gyermekkor egy éves kortól tizennyolc éves korig tart, a halálokok között e szakaszban vegyülnek a csecsemőkori és a felnőttkori megbetegedések. A gyermekeknél a tüdőbetegségek okozták a legtöbb halálesetet.²⁰² Ezek bakteriális és vírusos fertőzések, amelyek járvány esetén sajnos sok áldozatot szednek.

Jelentős a gyomor- és bélbetegségek száma,²⁰³ melyeknek főbb okai lehetnek többek közt az alultápláltság, a nem megfelelő étrend, a különböző fertőzések esetleg veleszületett anyagcsere-zavarok.²⁰⁴

Nem elhanyagolható az idegrendszeri megbetegedések²⁰⁵ száma, ilyenek például az epilepszia, illetve a szövődményes betegségek, az agyhártya- valamint az agyvelőgyulladás. Az idegrendszer betegségei összetettek, melyeket sok

²⁰¹ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

²⁰² VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

²⁰³ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

²⁰⁴ Nagy László mentőtiszt 2011. január 11-i szóbeli közlése.

²⁰⁵ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

tényező befolyásol. Az agyvérzéssel született gyermekek maradandó károsodást szenvedhetnek, amely később halállal végződhet.²⁰⁶

A gyermekkori szívbetegségek²⁰⁷ jelentős százaléka már a születés után fennállhatott, azonban megfelelő diagnosztikai eszközök hiányában az elváltozásokat nem tudták időben felismerni és kezelni, s ez a gyermekek halálához vezetett. A szívbetegségek elsődleges diagnosztikai műszere, az EKG csak az 1920-as években vált a diagnózis-felállítás eszközévé.²⁰⁸

Baleset következtében három gyermek vesztette életét. Egy tizenkét, egy tizennégy és egy tizenöt éves gyermek lett a nyári fürdőzés áldozata, mindhárman vízbe fulladtak.²⁰⁹ A halotti anyakönyvekben kétszer találkozhatunk a Bright-kórral,²¹⁰ amely vesegyulladást jelent.²¹¹ Előfordult torokgyík és veleszületett gyengeség is,²¹² amely egy két éves gyermek esetében valamilyen testi vagy szellemi fogyatékoságot jelenthet.²¹³

Az elmebaj²¹⁴ mint diagnózis több valós betegséget takarhat, lehet epilepszia – akár a rángatózás, akár a tudatzavar miatt vélhették, hogy a gyermek elmebajban szenved. De lehetett agydaganat is, amely beszédzavarral, magatartásváltozásokkal, látásvesztéssel járhat,²¹⁵ s ezeket a századforduló emberei akár az elmebaj tüneteinek is tekinthették. Az angolkór²¹⁶ D-vitamin hiány miatt támadja meg a szervezetet, s kezelés nélkül – mint láthatjuk – halálhoz is vezethet.²¹⁷ Gyilkosság áldozata lett egy tizenhét éves fiú, akit szíven szúrtak, és a haláleset után törvényszékileg felboncolták. Egy tizenöt éves lány pedig önkézevel vetett véget életének, lelőtte magát.²¹⁸

---

²⁰⁶ Nagy László mentőtiszt 2011. január 11-i szóbeli közlése.

²⁰⁷ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

²⁰⁸ Németh László mentőtiszt 2011. január 11-i szóbeli közlése.

²⁰⁹ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

²¹⁰ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

²¹¹ Krúdy Erzsébet (szerk.): Brencsán Orvosi Szótár. Medicina Könyvkiadó Rt. Budapest, 2002. 88. p.

²¹² VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

²¹³ Németh László mentőtiszt 2011. január 11-i közlése.

²¹⁴ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

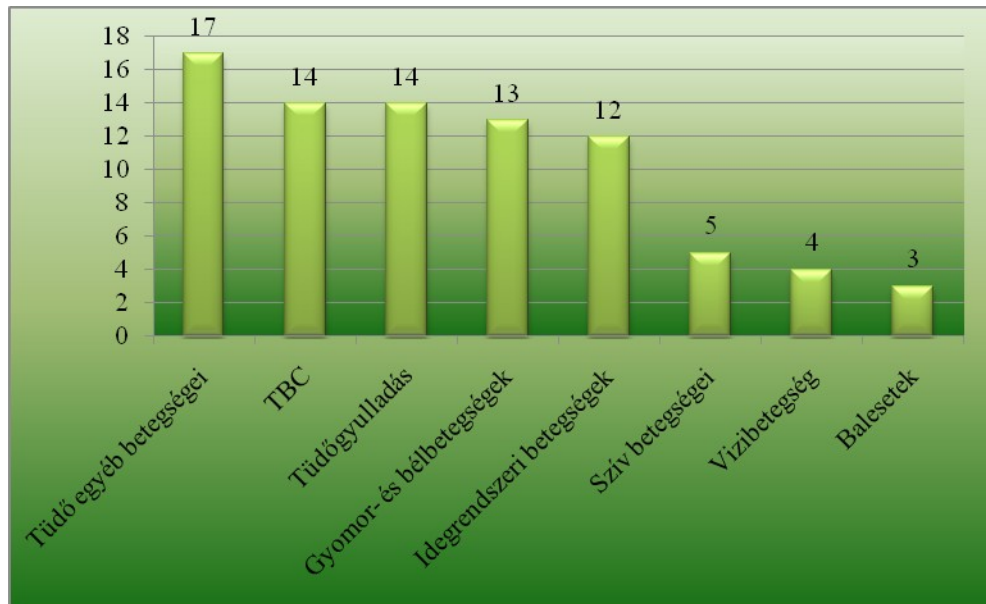
²¹⁵ Németh László mentőtiszt 2011. január 11-i szóbeli közlése.

²¹⁶ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

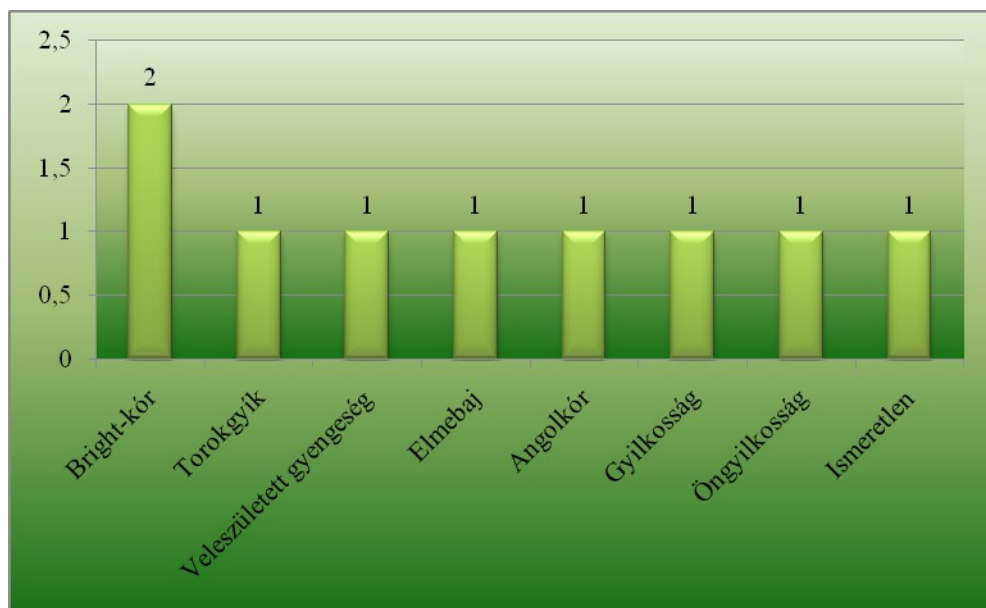
²¹⁷ Krúdy Erzsébet: id. mű: 547. p.

²¹⁸ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

Az alábbi két ábra a gyermekek halálozásának okait mutatja be 1895 és 1914 között. (6. és 7. ábra)

6. ábra: A gyermekek halálozásának gyakoribb okai

7. ábra: A gyermekek halálozásának ritkább okai

A felnőttek esetében a vezető halálok az ún. aggkori végkimerülés volt, amely hatvan és kilencven éves kor között volt jellemző.²¹⁹ A konkrét betegségek közül a tuberculosis (TBC) követelte a legtöbb áldozatot. A halotti anyakönyvek több elnevezést használtak, így olvashatunk tüdővérszt, tüdőgümőkört, aszkórt is.²²⁰

A szívbetegségek²²¹ napjainkban is a vezető halálokok közé tartoznak, s ez így volt száz évvel ezelőtt is. A szívbillentyű-problémák, a szívelégtelenség, a szívkoszorúér-elmeszesedés öröklött betegségek is lehetnek, de az életvitel is kockázati tényező lehet. Rizikófaktort jelenthet a dohányzás, a nem megfelelő étrend, a stresszes életmód, s ezek a XIX. század embereit is ugyanúgy veszélyeztették, mint a ma élőket.²²²

Szentgotthárdon a rákos megbetegedések huszonhat esetben végződtek halállal. A halotti anyakönyvek szerint nyelvrák, méhrák, gyomorrák és agydaganat okozta a betegek halálát.²²³

Az idegrendszeri betegségek alatt a legtöbb esetben az ún. gutaütést, vagy agyhűdést kell értenünk.²²⁴ Ezt ma stroke-nak, agyi történésnek nevezzük. A stroke napjainkban a harmadik leggyakoribb halálok. A kockázati tényezők közé tartozik a nagy mennyiségű alkoholfogyasztás, a dohányzás, a cukorbetegség, a magas vérnyomás, melyek a szívbetegségek rizikófaktoraihoz hasonlóan nem csak ma, hanem a századfordulón is felelősek voltak a betegségek kialakulásáért.²²⁵

A gyomor- és bélbetegségek²²⁶ halálhoz vezethetnek, ha nem diagnosztizálják és kezelik időben az elváltozásokat. Kialakulásuk ugyanúgy a nem megfelelő étkezésekhez, fertőzésekhez köthetők, mint a gyermekek esetében. Balesetek következtében összesen nyolcan veszítették életüket. Az anyakönyvek tanúsága szerint hét személy halálát vízbefulladás okozta, egy személyt pedig a vonat gázolt el.²²⁷

---

²¹⁹ VaML: Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

²²⁰ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

²²¹ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

²²² Németh László mentőtiszt 2011. január 11-i szóbeli közlése.

²²³ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

²²⁴ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

²²⁵ Németh László mentőtiszt 2011. január 11-i szóbeli közlése.

²²⁶ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

²²⁷ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

Az öngyilkosságok száma a XIX–XX. század fordulóján jóval alatta marad a mai adatoknak, a vizsgált tizenkilenc év alatt összesen hét öngyilkosság történt. Hárman felakasztották magukat, egy személy föbe lőtte, egy pedig szíven szúrta magát. Egy esetben foszfor-mérgezés által valósult meg az öngyilkosság. Az utolsó esetről a halotti anyakönyv bejegyzése szerint az öngyilkosság alkoholféregzés által történt.²²⁸ Itt vitatható az öngyilkosság kifejezés. Persze nem ismerjük az eset körülményeit, de a szándékosság – mármint hogy az italozás halállal végződjön – egyáltalán nem biztos.

Találkozhatunk még a vízibetegséggel,²²⁹ amely vese- vagy szívelégtelenség nyomán kialakult folyadék felhalmozódást, általában tüdőoedema-t jelenthetett. A szeptikus állapotok közé a gennyes vérűség és a vérmérgezés tartozott. A Bright-kór²³⁰ a már a gyermekeknél is említett vesegyulladás orvosi elnevezése, amely a korszakban komoly, de kezelhető megbetegedésnek tekinthető.²³¹

Csekélyebb számban fordult elő a cukorbetegség, a szülészeti nőgyógyászati problémák miatti halál, a belsővérzés, a hátgerincsorvadás és a mellhártya-gyulladás, egy esetben pedig nem volt feltüntetve a halálok.

A vizsgált korszakban a felnőtt korú halottak száma összesen háromszáztizennyolc volt, a halálozások okait az alábbi diagramok foglalják össze. (8. és 9. ábra)

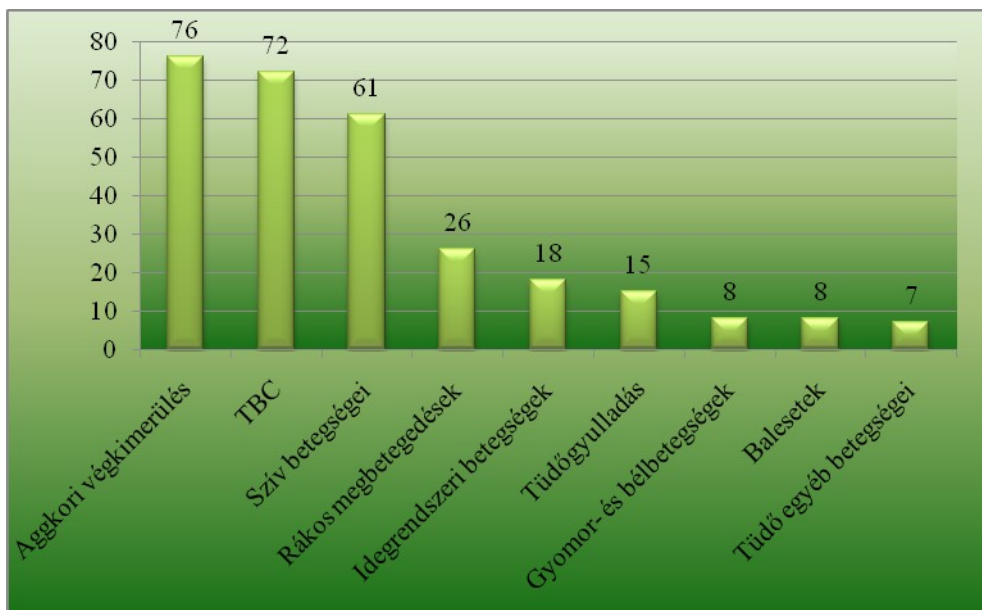
---

²²⁸ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

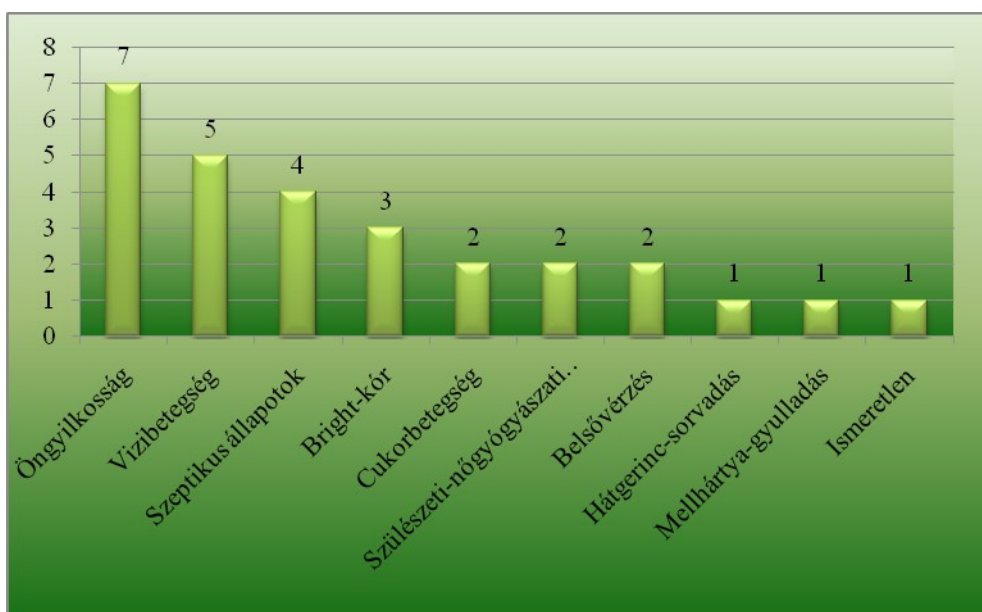
²²⁹ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

²³⁰ VaML, Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyv másodpéldánya. IV. 446/a/899.

²³¹ Nagy László mentőtiszt 2011. január 11-i szóbeli közlése.

8. ábra: A felnőttek halálzásának gyakoribb okai

9. ábra: A felnőttek halálzásának ritkább okai

Összességében elmondhatjuk, hogy a betegségek nem sokat változtak száz év alatt, azonban az egészségügyi intézmények létesítése, a szervezetten működő prehospitalis és hospitalis ellátásnak illetve a jobb munka- és életkörülményeknek köszönhetően ezek a betegségek már nem feltétlenül kell, hogy halállal végződjenek.

Összefoglalás

Két évtized egy település történetében nem hosszú idő, mégis számos újítás és fejlesztés valósulhat meg közel húsz év alatt is. Szentgotthárd a XIX–XX. század fordulóján jelentős lépéseket tett a haladás útján, ipari és egészségügyi szempontból is. A fontosabb egészségügyi beruházások az 1920-as évek után jöttek létre, azonban a korábbi létesítmények szerepe vitathatatlan a járási székhely státuszának alakulásában.

Ha arra gondolunk, hogy napjainkban mekkora gondot okoz a kórházak bezárása, a pénz és a megfelelő személyzet hiánya, akkor megérthetjük, hogy a szentgotthárdiak több mint száz évvel ezelőtt miért is küzdöttek először a település kórházának fenntartásáért, majd pedig egy új intézmény felállításáért. Az Erzsébet-kórház bezárása és az azt követő kórház alapítási próbálkozások sikertelenségei elbizonytalanították a szentgotthárdiakat, s fokozatosan csökkentették az egészségügy fejlesztésére szánt adományaikat.

Az így kialakult helyzeten csak a Vöröskereszt Egylet 1913-as megalakulása változtatott valamelyest. Az település lakó az I. világháború kitörése után egy emberként fogtak össze a sebesültek ellátása és egy megfelelő kórházi környezet létrehozása céljából. A Vöröskereszt küldetése az utóbbi száz esztendőben nem változott, mégis példaértékű a szentgotthárdi fiókegylet tagjainak magatartása, amelyet embertársaik iránt tanúsítottak egy olyan korban, amelyben a segítségnyújtás megszervezése sokkal nehezebb volt, mint a XXI. században.

Szintén az egymás iránti szolidaritást kifejezendő építették fel Szentgotthárd polgárai a község szegényházát, amelyben a nélkülözők ételt kaphattak asztalukra, s tetőt fejük fölé. A szegény sorsú embereket gyámolító intézmény működését a szentgotthárdiak adományaikkal támogatták, s ezzel lehetővé tették egy viszonylag otthonos környezet kialakítását a rászorulóknak számára.

A szentgotthárdi anyakönyvi kerület halotti anyakönyveinek segítségével megvizsgáltam az 1895 és 1914 közötti leggyakoribb halálokokat. A kutatás során kapott eredmények bepillantást engednek a századforduló betegségeibe. E fejezet

érdekessége, hogy számos olyan betegséget, halálokot találhatunk az anyakönyvekben, amelyek ma már jó eséllyel gyógyíthatók.

A munkámban feldolgozott egészségügyi és népjóléti intézmények későbbi működése, tevékenysége hosszú kutatómunkát igényelne, hiszen az országos szintű fejlesztésekkel párhuzamosan a szentgotthárdi egészségügyi ellátó rendszer is kiszélesedett. Az iskolaszanatórium, a rehabilitációs kórház, a szülőotthon, a rendelőintézet és a háziorvosi rendelők, valamint a mentőállomás történetének feldolgozása és kapcsolódási pontjaiknak feltárása a későbbiekben újabb kutatások tárgyát képezhetik.

Dolgozatom fő célja az volt, hogy megismerjem és másokkal is megismertessem Szentgotthárd egészségügyének és népjóléti intézményeinek működését egy ez idáig feltáratlan korszakból. Munkámban igyekeztem közelebb hozni a száz esztendővel ezelőtt élt emberek elképzeléseit, tetteit és küzdelmeit egy egészségügyi és szociális tekintetben is modern községért.

Kutatásom jelentősebb eredményei közé tartozik az Erzsébet-kórház történetének – a források mennyiségéhez mért – részletes feldolgozása, a Szentgotthárdi Járási Kórház Egylet tevékenységének felvázolása, a Vöröskereszt Egylet szentgotthárdi fiókegyletének bemutatása, valamint a szegényház működésének feltárása. Ezen intézmények mindezülig nem kaptak kellő figyelmet a helytörténeti kutatásokban, amelynek oka valószínűleg működésük rövidege, illetve az, hogy a korabeli források néhol meglehetősen hiányosak. Azonban e tényezők nem csorbíthatják Szentgotthárd egészségügyi történetében játszott szerepük fontosságát.

Felhasznált források

Szakirodalmak:

- „Alkotni, teremteni kell” – Éhen Gyula emlékezete. Szombathely, 2004.
(*Szerk.: Köbölkuti Katalin*)
  - *Melega Miklós*: Éhen Gyula polgármester infrastruktúra-fejlesztő programja. (42–46. p.)
- *Boda Márta – Sulyok Endre (szerk.)*: Gyermekgyógyászat. Medicina Könyvkiadó Rt. Budapest, 2006.
- *Corpus Juris Hungarici*. Magyar törvénytár 1000–1895. 1875–1876. évi törvéncikkek. Franklin Társulat. Budapest, 1896.
- *Czére Béla*: Magyarország közlekedése a 19. században. MÁV ZRt. Vezérigazgatósága. Budapest, 1997.
- *Dési Illés (szerk.)*: Népegészségtan. Semmelweis Kiadó. Budapest, 2001.
- *Göbl Gábor (szerk.)*: Oxiológia. Medicina Könyvkiadó Rt. Budapest, 2001.
- *Kapronczay Károly*: Fejezetek 125 év magyar egészségügyének történetéből. Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár. Budapest, 2001.
- *Kovacsics József*: Szentgotthárd és környéke. Szentgotthárd környéki, dél-burgenlandi, örségi és vendvidéki falvak és nemzetiségek (1183-1995). Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 2000.
- *Krúdy Erzsébet (szerk.)*: Brencsán Orvosi Szótár. Medicina Könyvkiadó Rt. Budapest, 2002.
- *Kuntár Lajos (szerk.)*: Szentgotthárd. Szombathely, 1981.
  - *Janny Géza*: Az egészségügy. (693–710. p.)
  - *Kiss Mária*: Gazdasági-társadalmi viszonyok 1918 és 1945 között. (221–286. p.)
  - *Kovacsics József*: A népesség fejlődéstörténeti vázlata (1787-1970). (341–364. p.)

- **Kuntár Lajos:** A közművelődés lehetősége és alakulása. (659–692. p.)
- **Szabó László:** Bevezetés (7–16. p.)
- **Szilágyi István:** A városkép alakulása az 1800-as évektől. (541–584. p.)
- **Wolf János – Szabó László:** Sport és testedzés (711–743. p.)
- **Magyar Statisztikai Közlemények 1. kötet.** Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal (szerk. és kiad.). Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság. Budapest, 1902.
  - A Magyar Szent Korona Országainak 1900. évi népszámlálása. A népesség általános leírása községeinkint.
- **Magyar Statisztikai Közlemények 42. kötet.** Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal (szerk. és kiad.). Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Nyomása. Budapest, 1912.
  - A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint.
- **Partes Populorum Minores Alienigenae.** Gyermek a történelemben. Berzsenyi Dániel Főiskola Történelem Tanszék. Szombathely, 2003.
  - **Kalocsai Péter:** Gyermekvédelem a dualizmus kori Szombathelyen. (155–230. p.)
- **Pete György (főszerk.):** Vas Megye Kézikönyve. Ceba Kiadó – Életünk-Faludi Ferenc Alapítvány. Budapest, 2000.
- **Szentírás.** Szent Jeromos Bibliatársulat. Budapest, 1999.
  - Királyok első könyve 3, 21.
- **Urbs.** Magyar Várostörténeti Évkönyv II. Budapest, 2007. (**Főszerk.: Á. Varga László**)
  - **Melega Miklós:** Egy vidéki középváros, Szombathely modernizációs programja (1895-1902). (107–151. p.)
- **Vakarcs Kálmán:** A Szentgotthárd – muraszombati járás ismertetése. Vasvármegye Nyomdavállalat. Szombathely, 1939.

- *Vasvármegye Köztörvényhatóságának Szabályrendeletei*, Általános Jellegű Határozatai és Intézkedéseinek Alapszabályai. 1871-1900. Szombathely. Nyomatott Seiler Henrik utódainál. 1901.

Sajtóforrások:

- *Szentgotthárd című hetilap* 1896., 1897., 1898., 1902., 1903., 1904., 1907., 1908., 1911., 1912., és 1913. évi számai

Levéltári források:

- Vas Megyei Levéltár (továbbiakban VaML), *A Tuberculosis Ellen Védekező Vasvármegyei Egyesület Iratai*. X. 211.
- VaML, *A Vöröskereszt Egylet Vasvármegyei Választmányának Hivatalos Értesítője*. Szombathely, 1914. X. 212.
- VaML, *A Vöröskereszt Egyesület Vas Megyei Választmányának Iratai*. X. 212.
- VaML, *Egyesületi Alapszabályok*. IV. 440.
  - A Szentgotthárdi Közművelődési Egyesület Alapszabályai
  - Szent Gotthárd mezővárosában levő „Erzsébet-kórházegylet” alapszabályai
- VaML, *Spital Inventarium* 1855. Leltár. Felvéve Szentgotthárdon, 1855. április 3-án az Erzsébet-kórház Választmányának az Erzsébet-kórház tulajdonát képező ingóságokról. Szentgotthárd Mezőváros Iratai. V. K. 73/4.
- VaML, *Szentgotthárdi Általános Kórházegyesület Iratai*. X. 204.
- VaML, *Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Halotti Anyakönyveinek másodpéldányai* 1895-től 1914-ig. IV. 446.
- VaML, *Szentgotthárdi Anyakönyvi Kerület Születési Anyakönyveinek másodpéldányai* 1895-től 1914-ig. IV. 446.
- VaML, *Szentgotthárdi Járási Közigazgatás Iratai*. IV. 428.
- VaML, *Szentgotthárdi Járási Tisztiorvos Iratai*. IV. 429.

- VaML, *Szentgotthárd Nagyközség Közgyűlési Jegyzőkönyvei* 1895-től 1918-ig. V. K. 73.
- VaML, *Szentgotthárd Római Katolikus Házassági és Halotti Anyakönyvei* 1881. és 1882 évi bejegyzései. IV. 445.
- VaML, *Vas Vármegye Alispánja Közigazgatási Iratai*. IV. 405.
- VaML, *Vas Vármegye Tiszti Főorvosának Iratai*. IV. 408.

Orális források:

- *Nagy László* mentőtiszt szóbeli közlései. 2011. január 11.
- *Németh László* mentőtiszt szóbeli közlései. 2011. január 11.

